

NIE TYLKO CHRONIĆ

Intersekcjonalna odpowiedź humanitarna dla osób uchodźczych LGBTQI+ w Polsce

Humanitarian
Leadership
Academy

Save the Children

Nie tylko chronić.

Intersekcyjna odpowiedź humanitarna dla osób uchodźczych LGBTQI+ w Polsce

Celem naszego raportu jest dostarczenie społeczności humanitarnej i instytucjom publicznym wiedzy o tym, jak doświadczenie kryzysu humanitarnego może ukształtować międzysektorową i intersekcyjną odpowiedź humanitarną, która oparta jest na szacunku, inkluzywności i wprowadzona w zrównoważony sposób z perspektywy widzenia lokalnych społeczności LGBTQI+ oraz uchodźczych.

Zespół badawczy: Sarian Jarosz, Darin Loka, Kot Kot, Jarmila Rybicka, Elisa Sandri

Tłumaczenie: Agata Chełstowska, Nina Ziółkowska i Marcin Pyra

Skład i oprawa graficzna: Julia Karwan-Jastrzębska

Zdjęcia: Agata Kubis

Podziękowania: Ten raport nie powstałby gdyby nie zaangażowanie osób i organizacji, które podzieliły się z nami swoją ekspertyzą i doświadczeniem. Chcemy podziękować wszystkim, którzy i które doprowadziły do jego powstania, a na co dzień wspierają osoby z doświadczeniem migracji.

Pragniemy też podziękować Piotrowi Kołodziejowi, Elisie Sandri oraz Pawłowi Mani z Humanitarian Leadership Academy za ich nieustające wsparcie naszych działań i niesłabnącą wiarę w ten projekt.

Ten raport powstał dzięki finansowaniu z Disasters Emergency Committee (DEC) ze środków Sustainable Humanitarian Innovation for Transformation programme (SHIFT), zarządzanego przez Humanitarian Leadership Academy i ich partnerów w regionie.

SPIS TREŚCI

Streszczenie i kluczowe rekomendacje	6
Słowniczek skrótów i definicji	8
Wstęp	11
Dla kogo jest ten raport?	12
Metodologia	13
Pozycjonalność	14
Kontekst	15
Przegląd praw osób LGBTQI+ w Polsce	15
Trzy szlaki przymusowej migracji osób LGBTQI+	17
Mapowanie decydentów i instytucji	22
Rząd i administracja publiczna	22
Podmioty międzynarodowe	23
Lokalne organizacje, grupy nieformalne i międzysektorowe koalicje	23
Analiza zebranego materiału	25
1. Recepcja. Świadczenie usług dla osób uchodźczych LGBTQI+	26
Zbieranie danych SOGIESC i ocena podatności na zagrożenia	26
Tłumaczenia wrażliwe na kwestie SOGIESC	28
Pomoc prawna dla osób uchodźczych LGBTQI+	29
Wsparcie podczas przekraczania granicy ukraińskiej	30
Wsparcie w ośrodkach recepcyjnych i detencji	32
Kluczowe wnioski	37
2. Integracja. Podział odpowiedzialności za integrację osób uchodźczych LGBTQI+	39
Zakwaterowanie	39
Casework	41
Dostęp do usług medycznych dla osób LGBTQI+	43
Kluczowe wnioski	44

3. Współpraca intersekcjonalna i uwzględnianie perspektywy SOGIESC	45
Intersekcjonalna odpowiedź humanitarna i działania na rzecz osób uchodźczych LGBTQI+	45
Przykład 1. Proces wzajemnej nauki w kontekście lokalnym	46
Wnioski	47
Przykład 2: Wzmacnianie dostępu i obecności przestrzeni queerowych w strefie publicznej oraz współpraca z grupami nieformalnymi LGBTQI+ oraz koalicjami transgranicznymi	48
Wnioski	51
Przykład 3: Rzecznictwo na rzecz dobrych praktyk. SOGIESC mainstreaming i rozwiązania w praktyce	52
Wnioski	53
Podsumowanie	56
Rekomendacje	58
Do organizacji międzynarodowych i agencji ONZ	58
Do organizacji lokalnych	59
Do przedstawicieli władz i administracji publicznej	59

STRESZCZENIE RAPORTU

Ten kryzys jest nowy, ale nas nie przeraża. My już znamy strach. (aktywistka LGBTQI+)

Chociaż sektor humanitarny stale się rozwija, kwestia przymusowej migracji osób LGBTQI+ nadal nie jest w wystarczającym stopniu uwzględniana. Ich potrzeby pozostają niewidoczne, a dedykowane im wsparcie nierzadko jest nieadekwatne do potrzeb lub cechuje się tokelizmem.

Dobre i odpowiedzialne projektowanie odpowiedzi humanitarnej, która uwzględnia potrzeby osób LGBTQI+, musi opierać się na rzetelnej analizie i koordynacji pomiędzy aktorami publicznymi, pozarządowymi oraz międzynarodowymi. Co więcej, wymaga też rozpoznania szans i zagrożeń, jakie niesie ze sobą współpraca tych aktorów. Polska stanowi ciekawy przypadek jako państwo członkowskie Unii Europejskiej, w którym w latach 2015-2021 pogorszyła się ochrona praw osób LGBTQI+, po czym doszło do dwóch kryzysów humanitarnych na wschodnich granicach z Białorusią i Ukrainą.

Poniższy raport wskazuje w jaki sposób międzynarodowe organizacje humanitarne starają się odpowiedzieć na potrzeby uchodźców i migrantów LGBTQI+ w Polsce, w intersekcyjny i zgodny z mechanizmem lokalizacji sposób. Celem tego badania jest dostarczenie globalnej i lokalnej społeczności humanitarnej i władzom publicznym informacji o tym, jak doświadczenie kryzysu może posłużyć w przyszłości do budowy międzysektorowej i intersekcyjnej odpowiedzi humanitarnej: opartej na szacunku, zrównoważonej i włączającej lokalne społeczności osób LGBTQI+ oraz osoby z doświadczeniem przymusowej migracji.

Raport oparty jest na analizie 19 wywiadów pogłębionych z ekspert(k)ami, aktywist(k)ami i pracowni(cz)kami pomocy humanitarnej. Analiza dokumentuje też doświadczenie osób udzielających pomocy humanitarnej na wszystkich etapach recepcji i integracji osób uchodźczych. Zgromadzony materiał wskazuje, że w obliczu kryzysu wyłoniły się lokalne sieci pomocy, które dzielą się zasobami, dobrymi praktykami, porażkami i naukami na przyszłość. Dla organizacji lokalnych priorytetem stał się dostęp do beneficjentów/ek oraz transfer wiedzy między różnymi sektorami, a nie poszerzanie działań na cały kraj lub wdrażanie międzynarodowych standardów.

Jak wskazują, wynika to z utraty zaufania do władz publicznych w Polsce - szczególnie w kwestii ochrony praw LGBTQI+ - i rozczarowania sposobem, w jaki aktorzy międzynarodowi podchodzą do migracji i uchodźstwa osób LGBTQI+ w europejskim krajobrazie migracyjnym.

KLUCZOWE REKOMENDACJE:

1. Wspieraj organizacje lokalne w programowaniu holistycznej, intersekcyjnej i adekwatnej odpowiedzi na potrzeby osób intersekcyjnie wykluczonych, jak osoby LGBTQI+ z doświadczeniem uchodźstwa.
2. Zapewnij międzysektorowy przepływ wiedzy i umiejętności wspierania osób LGBTQI+, by pracownicy administracji publicznej szkolili się dzięki wsparciu międzynarodowych organizacji humanitarnych i organizacji lokalnych.
3. Twórz i wspieraj sieci i partnerstwa na rzecz osób LGBTQI+ i doświadczeniem migracji. Nawiązuj współpracę z innymi organizacjami i gromadami eksperckimi, które mogą mieć zasoby, wiedzę lub personel potrzebne do właściwej odpowiedzi na potrzeby osób migranckich i LGBTQI+.

Słowniczek skrótów i definicji

Ośrodki zbiorowego zakwaterowania	Otwarte centra tymczasowego zakwaterowania uchodźców (głównie z Ukrainy) powstałe w Polsce po 2022 roku
Zamknięty ośrodek dla cudzoziemców	Rodzaj ośrodka dla uchodźców, którego osoby w procedurze azylowej nie mogą opuszczać.
Inwazja na Ukrainę; pełnoskalowa wojna w Ukrainie	Rosyjska agresja na terytorium Ukrainy w 2022 roku.
ILGA Europe	International Lesbian and Gay Association, międzynarodowa organizacja zajmująca się prawami osób LGBTQI+.
Współpraca intersekcjonalna i mainstreaming SOGIESC	Promowanie inkluzywności w planowaniu pomocy humanitarnej. Kwestia przekrojowa, uwzględniana na różnych etapach i w różnych obszarach odpowiedzi humanitarnej.
LGBTQI+	Lesbijki, geje, osoby biseksualne, transpłciowe, queerowe, interpłciowe i pozostałe. Termin parasolowy.
ORAM	Międzynarodowa Organizacja na Rzecz Uchodźców i Migrantów
Pinkwashing i tokenizm	Tokenizm to instrumentalne wykorzystanie czyjejś tożsamości mniejszościowej np. poprzez zatrudnienie jednej osoby z mniejszości, aby poprawić wizerunek instytucji jako tolerancyjnej i inkluzywnej. Pinkwashing czy rainbow-washing, to strategia używania komunikatów powierzchownie przyjaznych wobec osób LGBTQI+ która nie ma na celu przede wszystkim poprawy ich sytuacji np. marketing lub odwracanie uwagi od innych problemów społecznych

Protection Cluster Grupa Robocza	Grupa robocza w Systemie Klastrowym, złożona z lokalnych i/lub międzynarodowych organizacji, koordynująca pomoc humanitarną dla najbardziej narażonych grup; przekrojowy obszar odpowiedzialności humanitarnej.
Recepcja i integracja	Dwie fazy odpowiedzi humanitarnej na kryzys humanitarny wśród uchodźców: 1. Recepcja – krótkotrwała pomoc nowoprzybyłym uchodźcom, obejmująca ich podstawowe potrzeby; 2. Integracja – bardziej ustrukturyzowana pomoc, głównie w ułatwianiu dostępu do usług.
Queer, queerfriendly	Termin parasolowy na osoby LGBTQI+; ten termin może mieć w języku angielskim znaczenie obraźliwe, należy go używać w odpowiedni sposób; obecnie "queer-friendly" odnosi się do miejsc, które mają zapewniać bezpieczeństwo i komfort osobom queerowym;
Safeguarding	Safeguarding oznacza ochronę zdrowia, prywatności, bezpieczeństwa, dobrostanu i praw człowieka; w tym prawa do życia wolnego od krzywdy, przemocy i dyskryminacji.
SOGIESC	Szeroka kategoria dla spektrum osób LGBTQI+. Dosłownie orientacja seksualna, tożsamość płciowa, ekspresja i cechy płciowe.
Status uchodźcy, ochrona uzupełniająca, wiza humanitarna	Różne formy ochrony w Polsce, na poziomach krajowym i międzynarodowym. Osobie cudzoziemskiej udziela się ochrony uzupełniającej, jeśli jej powrót do kraju pochodzenia wiąże się z niebezpieczeństwem, takim jak groźba śmierci, tortury lub nieludzkie traktowanie. Wiza humanitarna to forma ochrony przed naruszeniami praw człowieka lub kryzysem humanitarnym w kraju pochodzenia danej osoby.

Ochrona czasowa dla
obywateli Ukrainy
(UA)

Ochrona tymczasowa to wyjątkowy środek, który ma zapewnić natychmiastową i tymczasową ochronę osobom z doświadczeniem przymusowej migracji w razie masowego przyjazdu takich osób z państw nienależących do UE przy braku możliwości powrotu do kraju pochodzenia. Dyrektywa Rady Europy o Ochronie Czasowej z 2001 roku zapewnia UE narzędzia potrzebne do odpowiedzi w takiej sytuacji.

WSTĘP

Inwazja Rosji na Ukrainę w 2022 roku sprawiła, że wzrosła widoczność i rozpoznawalność grup szczególnie wrażliwych, takich jak przymusowo migrujące osoby LGBTQI+, które mogą wymykać się uwadze organizacji humanitarnych i nie spotykają się z aprobatą opinii publicznej. Polska nigdy wcześniej bezpośrednio nie uczestniczyła odpowiedzi na kryzys humanitarny, a wybuch dwóch takich kryzysów, na granicy z Ukrainą i Białorusią, oznaczał że musiała szybko się przystosować i połączyć kontekst lokalny z międzynarodowymi standardami, jednocześnie pomagając uchodźcom. Niniejszy raport opisuje jak odpowiedź humanitarna na granicach z Białorusią i Ukrainą doprowadziła do międzysektorowej współpracy ze społecznościami LGBTQI+ w Polsce. Ta odpowiedź zainspirowała też organizacje lokalne i międzynarodowe do poszukiwania nowych rozwiązań i zawiązywania nowych partnerstw w celu odpowiedzi na zróżnicowane potrzeby osób uchodźczych LGBTQI+ na terytorium Unii Europejskiej. Celem tego badania była odpowiedź na pytania:

W jaki sposób odpowiedź humanitarna w Polsce uwzględniła potrzeby osób uchodźczych LGBTQI+?

Jakie lekcje możemy wyciągnąć z tych doświadczeń aby kształtować działania organizacji humanitarnych w przyszłości?

W grudniu 2024 roku 963 000 osób miało status uchodźcy w ramach dyrektywy o ochronie czasowej. Brak danych, nawet szacunkowych, na temat tego, ile osób LGBTQI+ w ramach różnych narażonych grup ubiega się o azyl. Dane brakuje szczególnie w przypadku osób przekraczających granicę z Białorusią, a skala zjawiska pozostaje nieznana. Jeszcze przed rosyjską inwazją na Ukrainę uchodźcy LGBTQI+ w Polsce napotykali na poważne wyzwania w pozyskiwaniu ochrony przed dyskryminacją krzyżową. Jednocześnie nastąpiła zmiana w skali przymusowych migracji; nagle pojawienie się organizacji międzynarodowych dysponujących przeznaczonych dla tej grupy środkami; profesjonalizacja odpowiedzi humanitarnej i powstanie lokalnych sieci pomocowych. Doświadczenia lokalnych organizacji i grup pomocowych ukształtowane zostały przez lata interseksjonalnej solidarności i sprzeciwu wobec systemowej queerfobii i anty-uchodźczych nastrojów w Polsce, wzmacnianych przez aktorów publicznych. Oddolna solidarność z osobami LGBTQI+ w Polsce znacznie się rozwinęła, co miało

wpływ na pomoc, jaką zaczęły świadczyć grupy i organizacje queerowe migranckim i uchodźczym osobom LGBTQI+ po 2021 roku. Międzynarodowi aktorzy, których celem jest wsparcie i włączanie perspektywy SOGIESC w tej części Europy, powinni być świadomi tego kontekstu oraz dobrych praktyk, które już istnieją, lub zostały niedawno rozwinięte.

Naszym celem było zbadanie relacji pomiędzy społecznością, oddolną pomocą środowisk LGBTQI+ i zorientowaną na włączanie perspektywy SOGIESC odpowiedzią humanitarną. Wyniki badań w temacie doświadczeń kryzysu humanitarnego mogą dostarczyć ważnych informacji społeczności humanitarnej i przedstawicielom władz publicznych, i stanowić podstawę do budowy międzysektorowej, intersekcyjnej pomocy humanitarnej, która oparta jest na szacunku i włączaniu zarówno lokalnych społeczności LGBTQI+, jak i społeczności uchodźczych. Co więcej, raport odnosi się do kontekstu lokalnego i realnych problemów dotyczących grupy szczególnie wrażliwe. Dzięki temu działania solidarnościowe na rzecz uchodźców LGBTQI+ w Polsce mogą zainspirować aktorów międzynarodowych do kształtowania skutecznych rozwiązań i rozpoznania zasobów i ograniczeń swoich i swoich partnerów, takich jak dostęp do pomocy humanitarnej, procedury ochrony (safeguarding) czy zaufanie, jakim darzona jest społeczność.

Dla kogo jest ten raport?

Piszemy ten raport z myślą o pracownikach lokalnej i międzynarodowej pomocy humanitarnej i pracy na rzecz praw człowieka, którzy planują wzmocnić swoje działania na rzecz grup szczególnie narażonych w Europie Środkowo-Wschodniej i innych regionach o podobnej specyfice. Drugą grupą odbiorców są pracownicy(czki) administracji publicznej, członkowie władz centralnych i samorządowych, służby graniczne, pracownicy(czki) socjalne oraz eksperci(cki) do spraw polityk publicznych, którzy/które chcą w ramach swojej codziennej pracy przyczynić się do tworzenia bezpieczniejszej i opartej na szacunku pomocy humanitarnej dla uchodźców LGBTQI+. Wreszcie, grupą docelową raportu są też osoby LGBTQI+ i uchodźcze – mamy nadzieję, że raport stanie się inspiracją do tworzenia zrównoważonej i profesjonalnej odpowiedzi humanitarnej, w zgodzie z najlepszymi standardami lokalnymi i międzynarodowymi.

METODOLOGIA

Poniższa analiza oparta jest na dziewiętnastu wywiadach pogłębi-
nionych z pracowni(cz)kami lokalnych organizacji humanitarnych i orga-
nizacji zajmujących się prawami człowieka, członkami i członkiniami
grup nieformalnych, pracowni(cz)kami międzynarodowych organiza-
cji humanitarnych, prawni(cz)kami, tłumacz(k)ami oraz personelem
medycznym. W gronie kluczowych informatorów(ek) znalazły się trzy
osoby będące członk(ini)ami grup nieformalnych, z czego jedna re-
prezentowała grupę nieformalną z Białorusi działającą w Polsce. Roz-
mówcy i rozmówczynie świadczą pomoc prawną, udzielają pomocy
medycznej, angażują się w pomoc materialną, zbieranie danych, rzecz-
nictwo, a także casework, znajdowanie długoterminowego zakwatero-
wania oraz zapewnianie pomocy psychologicznej.

Cztery osoby mają doświadczenie przymusowej migracji; dwie osoby
musiały przenieść się do Polski z powodu groźby represji w kraju po-
chodzenia. Trzy osoby, które z nami rozmawiały, reprezentowały or-
ganizacje międzynarodowe. Szesnaście wywiadów przeprowadzono
w języku polskim, dwa wywiady w języku angielskim, jeden w języku
ukraińskim. Wywiady trwały do 90 minut i przeprowadzone zostały
między wrześniem a listopadem 2024 roku. Większość (14) przeprowa-
dzona została online, reszta osobiście.

Wszystkie osoby biorące udział w badaniu zostały poinformowane
o celu badań i jego charakterystyce, a także wyraziły zgodę na udział
pisemnie lub werbalnie. W wywiadach używano preferowanych przez
osoby zaimków. W ramach niektórych wywiadów zastosowano dwa
zestawy pytań: jeden z nich służył temu raportowi, drugi osobnemu
badaniu na temat caseworku dla osób LGBTQI+ (Save the Children).
Zastosowanie podwójnego kwestionariusza związane było z faktem, że
liczba osób specjalizujących się w tego rodzaju pracy jest w Polsce nie-
wielka oraz z szacunku dla ich czasu.

Osoby udzielające wywiadu proszone były o opisanie swojej pracy,
usług, które świadczą, wyzwań w pracy, potrzeb beneficjentów/ek,
kształtu współpracy z aktorami państwowymi i międzynarodowymi.
Zostały też zapytane o wnioski, które wyciągnęły ze swojego doświad-
czenia i zaproszone do formułowania rekomendacji, opartych na ich
wiedzy o potrzebach uchodźców LGBTQI+. W ramach badania nie
zbierano wrażliwych danych osobowych.

Pozycjonalność

Obydwie osoby prowadzące badanie identyfikują się jako nieheteronormatywne; nie mają doświadczenia przymusowej migracji. Obydwie prowadziły w przeszłości jakościowe badania z osobami LGBTQI+ i osobami z doświadczeniem przymusowej migracji oraz przeszły odpowiednie przeszkolenie do prowadzenia takich badań. Osoby prowadzące badanie są zaangażowane w pośrednią i bezpośrednią pomoc osobom uchodźczym LGBTQI+ od 2021 roku.

KONTEKST

Aby zrozumieć krzyżową (intersekcyjną) dyskryminację uchodźców LGBTQI+, i to jak działa lokalna odpowiedź humanitarna, należy przyjrzeć się sytuacji zarówno osób LGBTQI+ i uchodźczych w Polsce w ostatnich latach, w tym barierom, jakie napotykają w dostępie do usług publicznych i przeszkodom na drodze do realizacji swoich praw i swobód.

Przegląd praw osób LGBTQI+ w Polsce

Od 2016 do 2024 roku Polska zajmowała ostatnie miejsce wśród krajów Unii Europejskiej w rankingu ILGA Europe poświęconemu ochronie i poszanowaniu praw osób LGBTQI+¹. Gdy do władzy doszła prawicowa partia Prawo i Sprawiedliwość, jakość życia osób LGBTQI+ znacznie się pogorszyła. Powstały tak zwane “strefy wolne od LGBT”, wzrosło przyzwolenie władz państwowych na przemoc wobec osób LGBTQI+ i stosowanie języka nienawiści (*hate speech*) w debacie publicznej. Obrońcy praw osób LGBTQI+ spotykają się z prześladowaniem prawnym (*legislative harassment*) i kampanią oszczerstw².

Amnesty International udokumentowała proces ograniczania praw osób LGBTQI+ w latach 2016-2023: w tym prawa do protestu, wolności zgromadzeń i wolności wypowiedzi. Proces ten miał charakter represyjnego prawodawstwa, często zasłaniającego się retoryką ochrony tradycyjnych wartości rodzinnych.

W okresie publikacji tego raportu zmiana rządu, która nastąpiła w październiku 2023 roku, nie doprowadziła do oczekiwanych zmian politycznych czy legislacyjnych, pomimo obietnic wyborczych jak choćby legalizacja związków jedнопłciowych. Nie wprowadzono też jak dotąd nowelizacji Kodeksu Karnego, rekomendowanej przez Amnesty International i Human Rights Watch, która wprowadziłaby przesłanki orientacji seksualnej i tożsamości płciowej do katalogu przestępstw z nienawiści i podżegania do nienawiści (grudzień 2024)³.

1 Pięć lat z rzędu Polska zajmuje ostatnie miejsce w rankingu ILGA Europe, jako kraj, w którym prawa osób LGBTQI+ są w najmniejszym stopniu chronione i szanowane.

2 Amnesty International (2022), *They treated us like criminals*, www.amnesty.org/pl/wp-content/uploads/2022/07/THEY-TREATED-US-LIKE-CRIMINALS-report-on-LGBTI-activists-in-Poland-Amnesty-International-EUR3758822022english.pdf

3 Amnesty International (2022), *They treated us like criminals*, www.amnesty.org/pl/wp-content/uploads/2022/07/THEY-TREATED-US-LIKE-CRIMINALS-report-on-LGBTI-activists-in-Poland-Amnesty-International-EUR3758822022english.pdf

Niezależny Ekspert ONZ do spraw SOGI wskazał w swoim wstępnym raporcie na temat wizyty w Polsce w listopadzie 2024, że choć nastąpiła widoczna poprawa w dyskursie publicznym w kwestii praw osób LGBTQI+, to jednak nadal występuje paląca potrzeba zmian prawnych, ponieważ „(...) niezbędne jest wprowadzenie zabezpieczeń, które zapobiegną ponownemu atakowaniu osób LGBT i zbijaniu na tym kapitału politycznego w przyszłości”⁴.

W 2024 roku osoby transpłciowe nadal napotykały w Polsce na poważne przeszkody w dostępie do usług medycznych związanych z korektą płci, a procedury prawne na drodze do zmiany płci w oficjalnych dokumentach wymagają złożenia pozwu przeciwko własnym rodzicom⁵.

Ograniczeniom swobód osób LGBTQI+ towarzyszyły pełne nienawiści kampanie przeciwko uchodźcom i migrantom. Grupy te stały się kozłem ofiarnym kampanii wyborczych w 2016 i 2023 roku. Kampania wyborcza z 2023 roku zbiegła się ze wzrostem antyuchodźczych nastrojów w Europie i z trendem sekurytyzacji (retoryki bezpieczeństwa granic). Dążenia te znalazły odzwierciedlenie w Pakcie UE o Azylu i Migracji, a także Dyrektywy o Facylitacji UE i nowych państwowych regulacji w regionie.

Prawa osób uchodźczych i przymusowa migracja osób LGBTQI+ do Polski

Polska jest sygnatariuszem Konwencji Genewskiej z 1951 roku i innych ustaleń międzynarodowych, takich jak Protokół nowojorski dotyczący statusu uchodźców z 1967 roku. Osoby mogą się ubiegać o różne formy ochrony krajowej i międzynarodowej w Polsce, takie jak status uchodźcy, ochrona uzupełniająca, wiza humanitarna i inne formy legalizacji pobytu. Przyznanie status uchodźcy lub ochrony uzupełniającej leży w gestii Urzędu do spraw Cudzoziemców, a na czas trwania procedury osoby ubiegające się o ochronę umieszczane są w ośrodkach dla cudzoziemców (otwartych lub zamkniętych). Od marca 2022 roku specjalne prawo reguluje status uchodźców z Ukrainy; prawo to przyznaje im ochronę czasową (Temporary Protection), wolność przemieszczania się i dostęp do świadczeń społecznych.

4 OCHR (2024), *Prawa osób LGBT w Polsce. Symboliczny przełom trzeba docenić, ale on nie wystarczy*, www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/sexualorientation/statements/2024-12-13-ie-sogi-op-ed-poland-visit.pdf

5 ILGA Europe (2024), *Annual Review. Poland*, https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2024/02/2024_poland.pdf

Urząd do spraw Cudzoziemców podaje⁶, że nie zbiera danych na temat liczby osób ubiegających się o ochronę międzynarodową pod kątem ich orientacji seksualnej i tożsamości płciowej (SOGIESC), nie ma też żadnych przybliżonych statystyk na temat liczby takich wniosków. Już w 2019 roku Rzecznik Praw Obywatelskich wskazał na poważne bariery administracyjne, na jakie napotykały osoby LGBTQI+ ubiegające się o ochronę w Polsce, a także na negatywne skutki braku rozpoznania i zbierania danych w obszarze wniosków osób LGBTQI o ochronę⁷. Raport ORAM (Organizacja na rzecz Uchodźców i Migrantów) z 2024 roku stwierdza, że zjawisko to jest niedostatecznie rozpoznane w Polsce, a służby publiczne nie otrzymują wystarczających szkoleń w zakresie ochrony praw osób LGBTQI+⁸.

Trzy szlaki przymusowej migracji osób LGBTQI+

W 2024 roku stało się jasne, że skala przymusowych migracji osób LGBTQI+ do Polski znacząco wzrosła, zarówno na już istniejących, jak i nowopowstałych szlakach migracyjnych. Między 2021 a 2024 dało się wyodrębnić trzy główne nowe (lub zmieniające się) trajektorie przymusowej migracji do Polski osób LGBTQI+ z ich krajów pochodzenia, gdzie gromadziły im represje i prześladowania.

Pierwszy szlak to ucieczki przed represjami z Białorusi⁹ i Rosji, szczególnie z Czeczenii¹⁰, gdzie sytuacja osób LGBTQI+ znacznie się pogorszyła. Proces ten znajduje odzwierciedlenie zarówno w dyskryminującej legislacji, jak i we wzroście nastrojów homofobicznych i transfobicznych, które często prowadzą do aktów przemocy wobec osób LGBTQI+, zarówno ze strony samego społeczeństwa, jak i aktorów oraz służb państwowych.

Osoby uchodźcze przybywające z Białorusi: Latem 2021 roku liczba pochodzących z Bliskiego Wschodu i Afryki uchodźców i osób ubiegających się o azyl, które przekroczyły granicę polsko-białoruską znacznie

6 Interpelacja nr 31375 do ministra spraw wewnętrznych i administracji w sprawie osób LGBTI ubiegających się w Polsce o ochronę międzynarodową (11.02.2022) <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=C&BPB6T>

7 Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, (2019), Sytuacja prawna osób nieheteronormatywnych i transpłciowych w Polsce, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Raport%20RPO%20Sytuacja%20prawna%20os%C3%B3b%20LGBT%20w%20Polsce.pdf>

8 ORAM (2024), Mainstreaming Inclusion for LGBTQI+ Refugees, https://413ec0e2-e6a5-4637-92ec-8d0c4c7ba9a7.usrfiles.com/ugd/413ec0_ebe1ca9d0014f188700d5aea3e0373c.pdf

9 Krytyka Polityczna (2024), 'Wystarczy że milicjanci...', <https://krytykapolityczna.pl/swiat/bialorus-lgbt-protesty-makeout/>

10 Human Rights Watch (2023), Setting the Record Straight, <https://www.hrw.org/news/2023/09/12/setting-record-straight-chechnyas-anti-gay-purge>

wzrosła wskutek działań autorytarnych rządów Łukaszenki. Część z tych osób ubiegała się o ochronę ze względu na SOGIESC – orientację seksualną, tożsamość i ekspresję płciową oraz cechy płciowe. Organizacje stojące na straży praw człowieka donosiły o systemowej przemocy i złym traktowaniu migrantów. Prawo do azylu było kwestionowane przez polskie władze i służby graniczne. Nie towarzyszyła temu właściwa ocena ich potrzeb czy stopnia narażenia na niebezpieczeństwo, w tym przesłanek SOGIESC, nie udzielano im też podstawowej pomocy humanitarnej. W wyniku zabezpieczania granic Unii Europejskiej i wprowadzenia stanu wyjątkowego w Polsce we wrześniu 2021, polskie i białoruskie służby graniczne wprowadziły nadzwyczajne środki, w tym przymusowe pozbawienie wolności, groźby, przemoc seksualną i nadużycia, odmowy udzielenia pomocy medycznej, wymuszanie depriwację snu, głodzenie oraz – w większości przypadków - wywózki (*pushbacki*)¹¹. Aktywiści, stki i agencje międzynarodowe, w tym Frontex, nie otrzymały od polskich władz pozwolenia na działanie lub wstrzymały się od działania. Stowarzyszenie We Are Monitoring udokumentowało ponad 22 000 wniosków o ochronę i 89 śmierci na granicy polsko-białoruskiej od 2021 roku¹². Do początku roku 2024 UNHCR odnotował, że granicę polsko-białorską przeszło 6 729 osób uchodźczych i 948 osób ubiegających się o azyl. Osoby, którym udało się złożyć wniosek o azyl, zostały w większości umieszczone w zamkniętych ośrodkach dla uchodźców ('w detencji'), gdzie nie mają dostatecznego dostępu do pomocy medycznej, prawnej czy psychologicznej.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka raportuje, że osoby LGBTQI+ ubiegające się o azyl umieszczane są w zamkniętych ośrodkach dla cudzoziemców na długi czas i pozbawiane są dostępu do podstawowego zaopatrzenia, pomocy czy rzetelnej oceny zagrożeń. Osoby takie doświadczają wyższego ryzyka pogorszenia stanu zdrowia psychicznego i homofobicznych ataków ze strony innych osadzonych i samego personelu ośrodków dla cudzoziemców.

Tę samą trasę, przez granicę polsko-białorską, pokonują osoby uciekające z Białorusi i Rosji, szczególnie po wzmożonych represjach wobec społeczeństwa obywatelskiego w Białorusi. Osoby z białoruskim lub rosyjskim obywatelstwem mają jednak większe szanse na legalizację pobytu w Polsce, czy to dzięki wizom humanitarnym, czy wizom pracowniczym. Podczas gdy rząd Białorusi pracuje nad prawem o „propagandzie

11 Amnesty International (2022), Cruelty Not Compassion, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur37/5460/2022/en/>

12 We Are Monitoring (2024), <https://wearemonitoring.org.pl/en/report/>

HOT FREE FOOD

БЕЗКОШТОВНА ПИТАННЯ ІХА

LGBT” stopień represji wobec osób LGBTQI+ wzrósł znacząco od sierpnia 2024 roku, a skala przymusowych migracji osób LGBTQI+ zintensyfikowała się.

Osoby uchodźcze przybywające z Ukrainy: W lutym 2022 roku inwazja Rosji na Ukrainę spowodowała przymusowe migracje milionów osób uchodźczych z Ukrainy, w tym osób LGBTQI+ i z innych szczególnie narażonych grup¹³. Najświeższe dane z grudnia 2024 roku mówią o 963 tysiącach osób uchodźczych z Ukrainy, zarejestrowanych w Polsce jako osoby podlegające ochronie czasowej. Ten wzrost przymusowych migracji uruchomił w Polsce i krajach sąsiadujących mobilizację o niespotykanej skali. Wprowadzono nadzwyczajne rozwiązania prawne na poziomie europejskim, a światowa społeczność humanitarna w krótkim czasie zapewniła znaczne środki¹⁴. Już pierwsze miesiące inwazji Ukrainy obnażyły podwójne standardy pomocy humanitarnej dla osób przymusowo migrujących, zróżnicowane w zależności od tego, skąd osoby te przybyły, jakie było wobec nich nastawienie władz i w jakim stopniu organizacje humanitarne mogły do nich dotrzeć. Podważyło to bezstronność i neutralność akcji pomocy humanitarnej¹⁵. Jednocześnie nadzwyczajne środki prawne i finansowe umożliwiły lokalnym aktorom znaczne zwiększenie ich wydolności jako organizacji na pierwszej linii pomocy. To lokalne grupy i organizacje miały realny dostęp do uchodźców, pozwalający na udzielanie pomocy humanitarnej, cieszyły się zaufaniem, dysponowały zrozumieniem potrzeb osób uchodźczych, jak również miały dostęp do kanałów komunikacji, co pozwoliło im na udzielanie holistycznej pomocy¹⁶.

Nie ma danych na temat liczby osób LGBTQI+ migrujących przymusowo z Ukrainy wskutek inwazji. Szacunki mówią o liczbie nawet 300 000 osób uchodźczych z tej grupy¹⁷. Istniejące badania na temat przyjęcia

13 Jarosz, Klaus (2023), The Polish School of Assistance, <https://konsorcjum.org.pl/en/report-the-polish-school-of-assistance/>

14 Groupe URD (2024), Grand Bargain Localization Commitments, <https://reliefweb.int/report/poland/grand-bargain-localization-commitments-poland-case-study-june-2024>, wersja polska: Zobowiązania Wielkiej Umowy do ulokowania pomocy humanitarnej (przy-padek Polski), <https://drive.google.com/file/d/1Ee6NWFk8s14GMe21daZlBql9pVH7atF0/view>

15 Amnesty International (2023), Cruelty Not Compassion at Europe's Other Borders, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur37/5460/2022/en/>

16 Bryant, Hargrave, Jarosz et al. (2024), Narratives and the Ukraine Response <https://odi.org/en/publications/narratives-and-the-ukraine-response-implications-for-humanitarian-action-and-principles/>

17 Shevtsova, M. (2024), Queering Displacement, <https://reliefweb.int/report/ukraine/queering-displacement-state-ukrainian-lgbtq-community-during-russian-full-scale-invasion>

osób uchodźczych z Ukrainy¹⁸ pokazują, że osoby LGBTQI+ spotykają się z poważnymi ograniczeniami i dyskryminacją w dostępie do podstawowych usług instytucji publicznych¹⁹ i są często zmuszone polegać na zakwaterowaniu oferowanym przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego. Tego rodzaju wsparcie jest dostępne jedynie w dużych ośrodkach miejskich, a w niektórych regionach brakuje wsparcia lub organizacji pozarządowych, które mogłyby odpowiedzieć na ich potrzeby. Niektóre osoby uchodźcze z Ukrainy zatrzymują się w odosobnionych ośrodkach zbiorowego zakwaterowania z powodu swojej trudnej sytuacji ekonomicznej i zmęczenia pomocowego polskiego społeczeństwa obywatelskiego. W rezultacie, jedynie spada ich poziom bezpieczeństwa oraz zwiększa się dystans między osobami uchodźczymi i organizacjami pomocy humanitarnej.

Doświadczenia osób LGBTQI+ migrujących przymusowo są mocno zróżnicowane, w zależności od tego, który szlak migracji obrały. Osoby uchodźcze przechodzące przez granicę z Białorusią mają doświadczenia długoterminowego pobytu w ośrodkach zamkniętych (w detencji); obywatele Ukrainy nie mają tych doświadczeń i najczęściej szukają zakwaterowania prywatnego lub zbiorowego. Wstępna analiza wykazuje też nierówny dostęp do pomocy humanitarnej - priorytetem jest finansowanie recepcji osób uchodźczych z Ukrainy.

Wszystkie trzy podane tu grupy zmagają się w Polsce z poważnymi wyzwaniami na etapach przyjęcia i integracji, takimi jak bariery w dostępie do procedur prawnych i usług publicznych, bezpiecznego zakwaterowania i dostępu do publicznego systemu służby zdrowia.

Mapowanie decydentów i instytucji

Poniższy fragment przedstawia kluczowe instytucje i podmioty w Polsce zaangażowane w poprawę sytuacji osób LGBTQI+ z doświadczeniem przymusowej migracji.

Rząd i administracja publiczna

Urząd do Spraw Cudzoziemców przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych jest głównym i pierwszym podmiotem odpowiedzialnym za rozpa-

18 ORAM (2024), Mainstreaming Inclusion for LGBTQI Displacement, https://413ec0e2-e6a5-4637-92ec-8d0c4c7ba9a7.usrfiles.com/ugd/413ec0_ebe1caf9d0014f188700d5a-ea3e0373c.pdf

19 Devex (2023), Has Poland Welcomed LGBTQ Refugees?, <https://www.devex.com/news/devex-newswire-has-poland-welcomed-lgbtq-refugees-103432>

trywanie wniosków o ochronę. Na szczeblu centralnym istotną rolę pełnią Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Minister ds. Równości (2023). Straż Graniczna odpowiada za przyjmowanie wniosków o ochronę podczas przekraczania granicy, uregulowanego i nie. Zarządzanie ośrodkami dla cudzoziemców oraz miejscami zakwaterowania zbiorowego pozostaje kluczowe w dla zapewnienia bezpiecznych warunków dla osób uchodźczych LGBTQI+ znajdujących się w trudnej sytuacji.

Ministerstwo Pracy, Rodziny i Polityki Społecznej odgrywa istotną rolę w planowaniu i wspieraniu integracji osób uchodźczych, a funkcja Ministra do spraw Społeczeństwa Obywatelskiego (2023) może przyczynić się do zwiększenia stabilności organizacji lokalnych świadczących powyższe usługi. Na szczeblu lokalnym niektóre miasta posiadają stanowisko Pełnomocników/czek ds. Równości oraz Sztabów Kryzysowych, które są ważnymi sojusznikami w inkluzywnej odpowiedzi na potrzeby osób uchodźczych.

Podmioty międzynarodowe

W kontekście humanitarnej odpowiedzi Polski na potrzeby społeczności LGBTQI+ kluczowe były działania dwóch Kłastrów – Shelter i Protection – koordynowanych przez UNHCR, IOM oraz Habitat for Humanity. Działania rzecznicze, zbieranie danych oraz szkolenia w zakresie wsparcia osób LGBTQI+ w warunkach kryzysu uchodźczego zostały realizowane przez ORAM, International Rescue Committee, Plan International, Save the Children oraz Humanitarian Leadership Academy.

Większość międzynarodowych aktorów działających na granicy polsko-ukraińskiej nie miała bezpośredniego dostępu bądź zdecydowała się nie angażować bezpośrednio w działania na granicy z Białorusią, przez co ich rola w obu odpowiedziach była nierówna. Najdłużej na tym odcinku granicy działała organizacja Lekarze bez Granic (MSF), jednak nie oferuje ona wsparcia skierowanego konkretnie do osób LGBTQI+.

Lokalne organizacje, grupy nieformalne i międzysektorowe koalicje

Lokalne organizacje i grupy nieformalne sklasyfikować można według zakresu pomocy, grupy docelowej, statusu prawnego, stażu działalności, obszaru operacyjnego (granica białoruska lub ukraińska) oraz pierwotnego profilu działalności – wsparcia dla osób LGBTQI+ lub osób

uchodźczych. Szczególną rolę w pomocy osobom uchodźczym LGBTQI+ odgrywają organizacje migranckie, transgraniczne kolektywy queerowe, grupy monitorujące oraz sieci i stowarzyszenia zrzeszające inne organizacje. Przykłady takich organizacji to grupy zajmujące się migracją, takie jak Grupa Granica, Podlaskie Ochotnicze Pogotowie Humanitarne (POPH), Konsorcjum Migracyjne, Inicjatywa Nasz Rzecznik oraz NGO Forum „Razem”. W obszarze praw LGBTQI+ kluczowa jest Koalicja Miast Maszerujących. Na styku obu tych obszarów funkcjonuje nieformalna grupa Queer Without Borders. Dodatkową kategorię wsparcia stanowią ugruntowane polskie organizacje humanitarne, takie jak Polska Akcja Humanitarna oraz Polska Misja Medyczna.

Prócz tego w tym regionie Europy działa również wiele nieformalnych grup pomocowych wspierających i organizujących zbiórki na rzecz osób uchodźczych LGBTQI+, które zdecydowały się nie rejestrować lub działać w cieniu ze względu na ryzyko kryminalizacji w swoich krajach (Białoruś, Rosja). Warto podkreślić, że część tych kolektywów znalazła się w Polsce w wyniku ucieczki przed represjami we własnych państwach, najczęściej w Białorusi lub Ukrainie.

ANALIZA ZEBRANEGO MATERIAŁU

Gdy naprawdę coś się dzieje, nie ma nikogo. Tyle różnych ekspertów, tyle inkluzywności, ale kiedy mam młodego geja przed deportacją – cisza.
(aktywistka)

Niniejsza analiza bada rozwój polskiej odpowiedzi humanitarnej na potrzeby osób LGBTQI+ na różnych jej etapach – kolejno recepcji i integracji – koncentrując się na dokumentowaniu przykładów współpracy międzysektorowej, dobrych praktyk i działań związanych z integrowaniem inkluzywności w strukturę organizacji. Rozdziały pierwszy i drugi opisują etapy przyjęcia i integracji osób uchodźczych LGBTQI+ w Polsce przez pryzmat ich potrzeb oraz oferowanej pomocy. Rozdział trzeci przedstawia przykłady współpracy różnych aktorów zaangażowanych w tę odpowiedź oraz sugeruje, jak można skonsolidować tę wiedzę i wdrożyć ją w innych regionalnych kontekstach, w których spersonalizowana i ułokalniona pomoc dla społeczności LGBTQI+ jest niezbędna.

1. RECEPCJA. ŚWIADCZENIE USŁUG DLA OSÓB UCHODŹCZYCH LGBTQI+

Na tej granicy nie ma znaczenia, czy jesteś hetero, czy nie. Możesz być w ciąży, być osobą transpłciową, kimkolwiek – a [strażnicy graniczni] i tak cię wyrzucą. (organizacja prawnicza CSO)

Przed jesienią 2021 roku intersekcyjna odpowiedź uwzględniająca potrzeby osób uchodźczych LGBTQI+ w Polsce praktycznie nie istniała lub ograniczała się do wsparcia oferowanego przez organizacje prawnicze w nielicznych postępowaniach o status uchodźcy. Przyczyną tej sytuacji była niewielka liczba osób ubiegających się o ochronę na tej podstawie. Sytuacja zmieniła się wraz z kryzysem na granicy białoruskiej, a następnie na granicy ukraińskiej, co przyspieszyło rozwój usług recepcyjnych dla tej grupy.

Nasilenie nieuregulowanych przekroczeń granicy białoruskiej po 2021 roku doprowadziło do wzrostu liczby wniosków o status uchodźcy na podstawie kryteriów SOGIESC (tożsamości seksualnej i płciowej), które rozpatrywały nieliczne organizacje prawnicze, takie jak Stowarzyszenie Interwencji Prawnej i Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Pomoc udzielana na granicy białoruskiej osobom LGBTQI+ miała głównie charakter prawny i materialny, i była zapewniana przez organizacje lokalne, podczas gdy na granicy ukraińskiej zarówno organizacje lokalne, jak i międzynarodowe priorytetowo traktowały również wsparcie medyczne w dostępie do tranzycji oraz zapewnienie bezpiecznego zakwaterowania tymczasowego.

Zbieranie danych SOGIESC i ocena podatności na zagrożenia

Jak wcześniej wspomniano, władze publiczne oraz służby graniczne nie gromadzą oficjalnych danych na temat wniosków o status osoby uchodźczej na podstawie kryteriów SOGIESC²⁰.

Nie zbieramy tych danych, bo nie mamy takiej potrzeby. Nie dziwi mnie, że rząd ich nie zbiera, bo to dla nich niewygodne. (aktywistka)

²⁰ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Interpelacja nr 31375, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/InterpelacjaIresc.xsp?key=CBPB6T>

Kilka udzielających wywiadu osób wspomniało o próbach zbierania danych na temat przesiedlonych osób uchodźczych LGBTQI+ w celu konkretnych działań programowych lub lobbujących, ale wszystkie podkreślały, że dane są fragmentaryczne. Osoba reprezentująca organizację społeczną stwierdziła: *Wiemy, że to ważne dane, ale nie bardzo wiemy, dlaczego i w jaki sposób zdobywać je bezpiecznie (...) Myślałam, że dzięki tym danym moglibyśmy pokazać władzom, że jest [tych osób] więcej i musimy zacząć myśleć o tym w sposób systemowy. Dopiero po roku widzę, że mamy ich bardzo mało, i łatwiej jest machnąć ręką i powiedzieć, że to nie ma znaczenia.* Jak wskazują organizacje zajmujące się pomocą prawną, niewłaściwe obchodzenie się z danymi wrażliwych grup naraża zarówno te osoby, jak i organizacje pomocowe. Oprócz ryzyka odpowiedzialności karnej (np. za facylitację migracji), istnieje również niebezpieczeństwo niezamierzonego ujawnienia poufnych informacji i zagrożenia bezpieczeństwa osób LGBTQI+ przekraczających granicę. Jak zauważa osoba pracująca w organizacji We Are Monitoring, ujawnienie swojej orientacji/tożsamości na granicy jest niebezpieczne i mało prawdopodobne²¹. Nie tylko dlatego, że osoba staje twarzą w twarz ze Strażą Graniczną i policją, co nie jest bezpieczną czy komfortową sytuacją do ujawniania swojej tożsamości, ale także z uwagi na wcześniejsze doświadczenia przemocy na granicy oraz dyskryminacji/prześladowania ze strony funkcjonariuszy państwowych. Organizacja We Are Monitoring nie zbiera danych dotyczących kategorii SOGIESC, mimo że gromadzi dane na temat innych czynników wrażliwości²². W oczach uchodźców uwięzionych na granicy białoruskiej, często po wielokrotnych wywózkach, funkcjonariusz Straży Granicznej lub żołnierz może reprezentować służby mundurowe, które aktywnie prześladowają osoby uchodźcze LGBTQI+ w ich kraju pochodzenia/tranzytu. Zwykle dopiero na kolejnym etapie podróży, często dopiero w ośrodku dla cudzoziemców, osoba może poczuć się na tyle bezpiecznie, aby wyjaśnić, że orientacja seksualna lub tożsamość płciowa stanowią kluczowy motyw jej ucieczki, co stanowi podstawę wniosku motywowanego SOGIESC²³. Taka informacja może stanowić ważny element (a nawet podstawę) wniosku.

21 Espinoza, Hampton et al. (2024), Extrajudicial border enforcement against LGBTQI+ asylum seekers, <https://academic.oup.com/jrs/advance-article/doi/10.1093/jrs/feae031/7689739>

22 We Are Monitoring, <https://wearemonitoring.org.pl/en/home/>

23 Chelvan, S. „Ręce do góry, jeśli czujesz miłość”, Journal of Immigration, Asylum and Nationality Law 25, nr 1 (2011): 55; UNHCR. (2012). Wytyczne dotyczące ochrony międzynarodowej nr 9: Roszczenia o status osoby uchodźczej na podstawie orientacji seksualnej i/lub tożsamości płciowej w kontekście artykułu 1(A)2 Konwencji z 1951 roku i/lub Protokołu z 1967 roku dotyczącego statusu osób uchodźczych.

Z naszej wiedzy wynika, że ocena wskaźników wrażliwości i ryzyka na polskich granicach uwzględnia takie czynniki jak wiek i niepełnosprawność, ale nie biorą pod uwagę orientacji seksualnej ani tożsamości płciowej²⁴. Osoby przedstawicielskie organizacji prawnych i humanitarnych informują, że informacje o statusie SOGIESC osób ubiegających się o azyl na granicy białoruskiej są zazwyczaj ignorowane przez służby graniczne, nawet jeśli zostały odpowiednio zgłoszone. Taka ewaluacja jest kluczowa, ponieważ ma na celu dostarczenie informacji pracownikom pierwszej linii i decydentom na temat znaczenia czynników podatności w kontekście decyzji o detencji i skierowaniach, alternatyw dla detencji oraz dostępnych form wsparcia w procedurach azylowych²⁵. W kontekście przyjęć osób z Ukrainy, taka ocena nigdy nie była skoordynowana ani przeprowadzona, i to głównie ukraińskie służby graniczne przeprowadzały indywidualne oceny i kontrole bezpieczeństwa osób transpłciowych w celu realizacji poboru wojskowego.

Tłumaczenia wrażliwe na kwestie SOGIESC

Jedną z głównych przeszkód, przed którymi stają osoby uchodźcze LGBTQI+ podczas nieregularnych przekroczeń granicy lub w ośrodkach detencyjnych, jest brak przeszkolonego lub uwzględniającego kwestię SOGIESC tłumacza podczas wywiadów przeprowadzanych przez Urząd do Spraw Cudzoziemców. Znacznie obniża to szanse na pozytywne rozpatrzenie wniosku azylowego, podważając ocenę wiarygodności²⁶. Jeden z tłumaczy biorących udział w wywiadach zauważa, że postawa i przygotowanie tłumaczy do pracy z osobami LGBTQI+ często decyduje o ich sukcesie w procedurze azylowej, ponieważ nierzadko to tłumacz jest pierwszą osobą, której osoba aplikująca w swoim języku mówi o szczególnie prywatnym i osobistym aspekcie swojego życia: *Dla nich jest kluczowe, aby poczuli się bezpiecznie podczas takiej rozmowy. Gdyby chociaż dano nam pięć minut, żebyśmy mogli się poznać... Chciałbym czasem móc powiedzieć: nie bój się, wszystko zostanie w tym pokoju, podaj prawdziwy powód (...) Gdyby ktoś powiedział mi to kilka lat temu, nie kłamałbym wtedy.* Ponadto osoby eksperckie wskazują, że błędne tłumaczenie tylko przyczynia się do instytucjonal-

24 ORAM (2024), Mainstreaming Inclusion for LGBTQI Refugees https://413ec0e2-e6a5-4637-92ec-8d0c4c7ba9a7.usrfiles.com/ugd/413ec0_ebe1ca9d0014f188700d5aea3e0373c.pdf

25 UNHCR (2016), Vulnerability Screening Tool, <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/57fe30b14.pdf>

26 Humanity in Action (2017), Incredibly queer. Sexuality-based asylum in the European Union, https://humanityinaction.org/knowledge_detail/incredibly-queer-sexuality-based-asylum-in-the-european-union/

nej „głęboko zakorzenionej kultury niedowierzania”²⁷, w której ocena wiarygodności osoby jest utrudniona przez nieścisłości w zeznaniach, ale także utratę zaufania do legalności procesu, własnych zeznań lub sprawczości²⁸.

W przypadku reakcji na kryzys uchodźczy grupa tłumaczy - często z doświadczeniem uchodźczym lub migranckim - spontanicznie zorganizowała się na granicy z Białorusią i została zatrudniona przez organizacje międzynarodowe i agencje. Natomiast w odpowiedzi na kryzys ukraiński większość międzynarodowych organizacji społeczeństwa obywatelskiego zatrudniała personel mówiący po ukraińsku. Jednak analiza materiałów wskazuje, że wielu tłumaczy nie zostało przeszkolonych w zakresie tłumaczenia uwzględniającego kwestie płci i skierowanego na SOGIESC.

Pomoc prawna dla osób uchodźczych LGBTQI+

*Zdecydowanie mamy więcej takich przypadków.
Kiedyś był jeden co kilka lat, teraz kilka rocznie.
(prawniczka migracyjna)*

Rola organizacji prawnych w wspieraniu nowoprzybyłych osób LGBTQI+ okazała się kluczowa. Specjalistyczna sieć organizacji prawnych, we współpracy z Krajową Izbą Radców Prawnych oraz kilkoma kancelariami prawnymi, stworzyła parasol wsparcia dedykowany osobom z granicy polsko-białoruskiej, w tym osobom LGBTQI+. Zakres wsparcia obejmuje procedury legalizacji pobytu, procedury apelacyjne, wnioski o ochronę i zadośćuczynienie, skargi na działania strażników granicznych, wnioski o zwolnienie z przymusowej detencji i inne.

Te organizacje rzadko miały znaczne doświadczenie w prowadzeniu spraw osób LGBTQI+, z wyjątkiem pojedynczych przypadków z Czechenii i Ugandy. Większość z nich jednak ma doświadczenie w pomaganiu osobom narażonym na kryminalizację i udzielaniu wsparcia prawnego ofiarom przemocy ze strony aparatu państwowego. Organizacje te również udzielały wsparcia prawnego osobom przetrzymywanym w detencji i informowały odpowiednie instytucje, takie jak Krajowy

27 FrontiersIn.org (2021), Credibility Assessment in Asylum Claims, <https://www.frontiersin.org/journals/human-dynamics/articles/10.3389/fhumd.2021.693308/full>

28 Selim et al. (2022), Asylum claims based on sexual orientation, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1068316X.2022.2044038>

Mechanizm Prewencji Tortur przy Rzeczniku Praw Obywatelskich, o standardach pracy z klientami.

Nasza organizacja wie, jak pracować z [LGBTQI+], ale tutaj nie ma chęci współpracy [ze strony państwa]. Wystarczy zobaczyć, z czym mamy do czynienia. (...) [o detencji] Nic tam nie działa: pozbawienie wolności, brak komfortu podczas wywiadu z klientem, brak dostępu do klienta. Przecież to osoby z grupy wrażliwej, ktoś może to usłyszeć, i co potem się stanie? – mówi jedna z osób prawniczych organizacji zajmujących się prawami człowieka.

Jednym z głównych wyzwań, przed którymi stoją osoby LGBTQI+ z doświadczeniem drogi, jest pilna potrzeba zalegalizowania swojego pobytu w Polsce i poruszania się po skomplikowanym systemie prawnym tego kraju. To tym bardziej uświadomiło organizacjom potrzebę dalszego szkolenia lub skorzystania z porad ekspertów. Jednak organizacje raportują, że większość osób prawniczych specjalizujących się w sprawach LGBTQI+ znajduje się w dużych miastach Polski, co utrudnia dostęp i wspieranie klientów w innych rejonach.

Wsparcie podczas przekraczania granicy ukraińskiej

Dla osób LGBTQI+ jednym z pierwszych udokumentowanych wyzwań pełnoskalowej inwazji była trudność, a w niektórych przypadkach niemożność przekroczenia granicy przez osoby interplciowe i transplciowe, szczególnie trans kobiety i osoby niebinarne, które miały niewłaściwe oznaczenia płci w swoich dokumentach²⁹. Osoby te często deklarowały obawę przed wcieleniem do wojska z powodu transfobii w ukraińskich służbach wojskowych³⁰. Wiele osób transplciowych oraz niektóre osoby interplciowe w Ukrainie nie posiada dokumentów tożsamości, w których oznaczenia płci odpowiadają ich tożsamości płciowej. W kontekście wojny jest to szczególnie problematyczne dla transplciowych i interplciowych kobiet, które wciąż często są oznaczone jako osoby płci męskiej. W związku z tym odmówiono im przejścia przez wewnętrzne punkty kontrolne lub wyjazdu z Ukrainy, ponieważ według ich dokumentów tożsamości podlegają one obowiązkowi służby wojskowej i mobilizacji mężczyzn. Przekroczenie granicy zależało

29 ILGA Europe (2022), Briefing Note: Border Crossing for LGBTI people from Ukraine <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/07/Briefing-Note-Border-Crossing-LGBTI-Ukraine.pdf>

30 The Conversation (2023), Ukraine's LGBTQ soldiers call for more rights, <https://theconversation.com/ukraines-lgbtq-soldiers-call-for-more-rights-as-russia-forces-minorities-into-active-service-239973>

zarówno od posiadania przez te osoby diagnozy „zaburzenia tożsamości płciowej” (zwanej dalej „F64”) oraz odpowiedniej dokumentacji medycznej i prawnej³¹, jak i od czynników całkowicie poza ich kontrolą, takich jak postawa służb granicznych i wojska ukraińskiego. Szczególnie w pierwszych miesiącach inwazji wsparcia udzielały osoby wolontariackie, prawnicze i aktywistyczne na rzecz praw osób transpłciowych, które pomagały im w uzyskaniu odpowiedniej dokumentacji. Problemy zgłaszali także transpłciowi mężczyźni, gdyż decyzje podejmowane przez komisję medyczną na Ukrainie były niespójne³².

Jedną z takich platform informacyjnych jest Tranzycja.pl, która oferuje informacje na temat opuszczenia kraju, bezpiecznego przekroczenia granicy z Polską i znalezienia bezpiecznego zakwaterowania³³. Platforma oferuje wskazówki dotyczące procedur w zależności od posiadania dokumentacji F64, praktyczne informacje o przekraczaniu granicy, pomoc w znalezieniu schronienia lub uzyskaniu hormonów i innych potrzebnych leków. Na Telegramie uruchomiono również chatbot dla osób LGBTQI+ z Ukrainy, początkowo z dedykowanym wsparciem dostępnym całodobowo. Jak zauważyła jedna z osób aktywistycznych Tranzycja.pl: *Miałyśmy na linii osoby, które nie zdołały na czas skompletować dokumentów i napotkały „mur” po stronie ukraińskiej, ponieważ z perspektywy [straży granicznej] były mężczyznami zdolnymi do służby wojskowej. A jeśli nie chciały go bronić, były tchórzliwe (...) Tłumaczyłyśmy, wspierane przez przyjaciół z ukraińskich organizacji, że jako kobiety nie podlegają obowiązkowemu poborowi, i krok po kroku pokazywałyśmy, jak bezpiecznie i legalnie przekroczyć granicę oraz szukać wsparcia w Polsce. Bez poczucia ani winy, ani wstydu.*

Osoby transpłciowe docierające do Polski, niezależnie od trajektorii przyjazdu, napotykały dodatkowe trudności. Wynikały one z różnic w procedurach tranzycji hormonalnej oraz odmiennego dostępu do recept i leków w Polsce i w Ukrainie³⁴. Brak leków mógł w skrajnych przypadkach prowadzić do zaburzeń hormonalnych, detranzycji i poważnych powikłań zdrowotnych, co skutkowało próbami samodzielnego pozyskiwania i dozowania leków.

31 Tranzycja.pl (2024), Transgender people in Ukraine, <https://tranzycja.pl/en/publications/transgender-people-ukraine/>

32 OutRight International (2023), Transborder crossing. Brief, https://outrightinternational.org/sites/default/files/2022-09/Transborder%20crossingbrief_EN.pdf

33 Tamże.

34 OutRight International (2022), Transborder crossing. Brief, https://outrightinternational.org/sites/default/files/2022-09/Transborder%20crossingbrief_UA.pdf

Analiza zebranych danych wskazuje, że lokalne organizacje uznają działania międzynarodowych aktorów na rzecz osób uchodźczych LGBTQI+ na granicy i punktach recepcyjnych za „spóźnione w stosunku do rzeczywistych potrzeb” oraz w niektórych przypadkach za niewystarczająco osadzone w kontekście lokalnym. Osoba pracująca w ukraińskiej organizacji pomocowej zwróciła uwagę, że ulotki informacyjne rozdawane na ukraińskich przejściach granicznych zawierały linki do stron internetowych, które były po polsku lub nieaktywne. Inna zauważyła, że punkt informacyjny UNHCR, mimo wywieszonych tęczyowych flag i słów wsparcia, nie był w stanie udzielić jej informacji na temat sytuacji osób transpłciowych w Polsce.

Wsparcie w ośrodkach recepcyjnych i detencji

W Polsce, w zależności od obranej drogi przyjazdu, osoba zazwyczaj trafia do otwartego lub strzeżonego ośrodka detencyjnego dla cudzoziemców, punktu zbiorowego zakwaterowania, zakwaterowania prywatnego lub tymczasowego schronienia prowadzonego najczęściej przez organizacje pozarządowe. Nie dotyczy to ukraińskich uchodźczyń i uchodźców po 2022 roku, którzy podlegają ochronie czasowej i w przypadku braku alternatywy, mogą zostać skierowane do ośrodka zbiorowego zakwaterowania.

Osoby LGBTQI+ przebywające w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców zgłaszały pogorszenie ich poczucia bezpieczeństwa i dobrostanu psychicznego, a także brak dostępu do pomocy prawnej i medycznej³⁵. Mimo ustawowego obowiązku wydania decyzji w określonym czasie, osoby w detencji czekały na decyzję nawet do 20 miesięcy. Zdaniem organizacji prawniczych, dla osób LGBTQI+ było to szczególnie traumatyczne, narażając je na ataki ze strony innych osadzonych i pogarszając ich poczucie izolacji. Jedna z osób udzielających wywiadu wyjaśnia, że dostęp do osadzonych zależy od *widzimisie administracji ośrodka* (cytat), a wsparcie psychologiczne lub medyczne oferowane przez państwo jest znikome, podczas gdy personel wymaga przeszkolenia w zakresie pracy z osobami LGBTQI+.

Osoby respondenckie biorące udział w tym badaniu wskazują, że ośrodki zbiorowego zakwaterowania dla osób uchodźczych w Polsce również nie zostały przygotowane do recepcji osób LGBTQI+ uciekających z Ukrainy. Przy takiej skali migracji, z administracyj-

35 Polskie Forum Migracyjne (2024), Wszyscy wokół cierpią, <https://forummigracyjne.org/en/everyone-around-is-suffering/>

nego punktu widzenia, konieczne stało się uruchomienie ośrodków zbiorowego zakwaterowania na terenie całego kraju. Jednak takie podejście z czasem pomnożyło wyzwania wobec grup wrażliwych, nie uwzględniając ich szczególnych potrzeb i dodatkowo izolując osoby uchodźcze LGBTQI+ od podmiotów, które mogłyby zapewnić im potrzebne wsparcie poprzez umieszczanie ich w odległych rejonach Polski³⁶. Ponadto, zgodnie z raportem monitorującym ośrodki zbiorowego zakwaterowania dla osób uchodźczych z 2023 roku w sześciu polskich województwach, publiczne wywieszanie plakatów o tematyce LGBTQI+ (czasami z kodem QR) z tęczowymi symbolami w widocznych miejscach przestrzeni wspólnej bywało niezgodne ze standardami safeguardingu. Takie podejście zwiększało ryzyko queerfobicznej przemocy i utraty prywatności, zamiast je redukować.

36 Jarosz. (2024). W punkcie wyjścia, <https://konsorcjum.org.pl/en/at-the-starting-point-monitoring-of-collective-accommodation-for-ukrainian-refugees/>

Szkolenie dla Urzędu do Spraw Cudzoziemców w zakresie ochrony osób LGBTQI+

W październiku 2024 roku, z inicjatywy UNHCR, w Warszawie odbyło się szkolenie dla prawie 60 przedstawicieli Urzędu do Spraw Cudzoziemców oraz administracji ośrodków dla osób uchodźczych. Szkolenie poprowadziły Queer Without Borders i Kuchnia Konfliktu (w ramach współpracy z Humanitarian Leadership Academy), Stowarzyszenie MOVA, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej oraz Lambda Polska.

W ramach szkolenia administracja publiczna odbyła szkolenie w zakresie procedur azylowych wrażliwych na kwestie SOGIESC, krajowych i międzynarodowych ram legislacyjnych, oceny metod weryfikacji świadectw osób LGBTQI+, dbałości o szacunek w tłumaczeniu oraz ryzyk i wyzwań, z jakimi spotykają się osoby LGBTQI+ na całym świecie. Osoby uczestniczące miały możliwość praktycznego sprawdzenia swoich umiejętności, przeprowadzając pilotażowe wywiady i dyskutując z ekspertami.

Administracja publiczna w Polsce, szczególnie Urząd do Spraw Cudzoziemców, odgrywa kluczową rolę w przyjmowaniu wniosków i ustalaniu sytuacji prawnej osób LGBTQI+ ubiegających się o ochronę. Dlatego takie szkolenie jest niezwykle ważne zarówno dla organizacji lokalnych, jak i urzędów publicznych, aby oceniać wnioski azylowe motywowane przynależnością do SOGIESC z szacunkiem, troską o bezpieczeństwo i ryzyko retraumatyzacji. Zaangażowanie sektora publicznego oraz osób eksperckich z organizacji społeczeństwa obywatelskiego jest kluczowe w budowaniu trwałej zmiany społecznej, inkluzywnej odpowiedzi oraz włączania tematu SOGIESC, nawet gdy międzynarodowi aktorzy opuszczają dane państwo w ramach tzw. strategii wyjścia.

Dodatkowo, trwające zamykanie ośrodków zbiorowego zakwaterowania w gminach stanowi poważne zagrożenie dla osób LGBTQI+ ubiegających się o azyl. Według organizacji lokalnych: *Zrozumcie, że kiedy jesteś osobą queerową czy uchodźcą, wybór jest jeden albo żaden (...) Jeśli zamkną punkt, w którym jesteś blisko ludzi takich jak ty, organizacji queerowych, jakiejś namiastki codziennego życia, to co zostaje? Najem*

prywatny albo jakaś odległa miejscowość, gdzie będziesz się czuł, jakbyś życie przegrał – tłumaczy osoba z lokalnej organizacji społecznej.

Zarówno w kontekście krótko, jak i długoterminowego zakwaterowania dla osób LGBTQI+, bezpieczeństwo przed przemocą, safeguarding i dostępność muszą być priorytetem³⁷. Ponieważ osoby uchodźcze LGBTQI+ są szczególnie narażone na niepewne warunki i brak wsparcia społecznego³⁸, ryzyko bezdomności lub wyzysku jest wyższe, jak podkreślają osoby przedstawicielskie trzech organizacji oferujących krótkoterminowe i średnioterminowe schronienie dla osób uchodźczych LGBTQI+. Jak zauważył ekspert z organizacji międzynarodowej, ośrodki recepcyjne i centra zakwaterowania krótkoterminowego muszą zapewniać jasne informacje dla osób LGBTQI+ na temat możliwych form wsparcia oferowanego przez inne podmioty państwowe lub pozarządowe, dostosowane do ich specyficznych potrzeb. Informacje te mogą być również przekazywane przez personel ośrodka przed wyjściem beneficjenta, bez opłat, z zapewnieniem pełnej dyskrecji.

Lokalne organizacje prawnicze wskazują na trudności związane z pozyskiwaniem funduszy na wsparcie prawne osób uchodźczych LGBTQI+ w Polsce oraz negocjowanie z partnerami projektowymi, szczególnie w przypadku pracy w ośrodkach strzeżonych z osobami bez obywatelstwa ukraińskiego. Jak podkreśla osoba prawnicza zajmująca się migracją: *Dla organizacji międzynarodowych to nie była czysta pomoc humanitarna ani podstawowa potrzeba (...) To była odpowiedzialność państwa, polskie państwo ma zasoby, by zapewnić takie wsparcie, więc dlaczego my się tym zajmujemy?* Organizacja oferująca pomoc psychologiczną dla osób w ośrodkach detencyjnych napotkała podobne ograniczenia i ostatecznie została zmuszona do zamknięcia programu wsparcia psychologicznego dla osób w detencji. Obie osoby biorące udział w wywiadzie podkreśliły kluczową rolę pomocy psychologicznej i prawnej w bezpośredniej pracy z osobami LGBTQI+, które mogły doświadczyć poważnej i bezprawnej przemocy na granicy, długotrwałej izolacji, bezkarności służb granicznych i naruszeń procedur azylowych.

37 Notes From Poland (2022), Safe houses offer shelter to homeless LGBT youths in Poland, <https://notesfrompoland.com/2022/06/27/safe-houses-offer-shelter-to-homeless-lgbt-youths-in-poland/>

38 Collins & McDowell (2023), Intersecting Barriers: The Production of Housing Vulnerability for LGBTQ Refugees in Alberta, Canada, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14036096.2023.2282655>

Znaczenie pomocy psychologicznej dla osób uchodźczych LGBTQI+ pozostających w detencji

Ośrodki strzeżone dla cudzoziemców mają charakter penitencyjny. Odnotowano przypadki, w których osoby LGBTQI+ były umieszczane w ośrodkach niezgodnych z ich tożsamością płciową a regularną praktyką administracyjną jest zatrzymywanie osób niezależnie od ich kryteriów wrażliwości i zwiększonego ryzyka dyskryminacji krzyżowej.

Jak stwierdzono w raporcie Polskiego Forum Migracyjnego: *Krajowe przepisy prawne gwarantują, że przedstawiciele organizacji pozarządowych mogą kontaktować się z osobami w detencji, aby zapewnić im wsparcie psychologiczne (...) W jednym przypadku (...) sąd wziął pod uwagę opinię psychologiczną wydaną przez psychologa spoza ośrodka.* To pokazuje znaczenie dostępu do zewnętrznej pomocy i oceny psychologicznej dla cudzoziemców w detencji. Jednak jak zauważamy w 2021 roku ten dostęp został odebrany organizacjom społecznym bez podania żadnego powodu.

Zgodnie z dokumentacją w raporcie Polskiego Forum Migracyjnego „Wszyscy wokół cierpią” dotyczącym aktualnej sytuacji w ośrodkach strzeżonych dla osób uchodźczych, stan psychiczny osób przetrzymywanych tam pogarsza się w szybkim tempie w wyniku traum, które wcześniej przeżyły, stresu mniejszościowego oraz długotrwałej izolacji i niepewności co do statusu prawnego. Towarzyszy temu brak bieżącego wsparcia psychologicznego i psychiatrycznego, z utrudnionym przez organy państwa dostępem dla organizacji społecznych.

Długoterminowa detencja jest szczególnie dotkliwa dla osób LGBTQI+, które często pozbawione są wsparcia innych zatrzymanych, gdyż oni sami [inni zatrzymani] mogą stać się sprawcami przemocy. Organizacje społeczne w wywiadach zgłosiły przypadki prób samobójczych lub zadeklarowanej chęci samookaleczenia przez osoby ubiegające się o ochronę na bazie SOGIESC. Zgadza się to z analizą UNHCR dotyczącą wpływu warunków na dobrostan osób uchodźczych z grup wrażliwych. Audyt przeprowadzony przez Najwyższą Izbę Kontroli w 2023 roku w ośrodkach dla cudzoziemców wykazał, że nie tylko nie zapewniają one wsparcia psychologicznego, ale wręcz pogłębiają i utrwalają zaburzenia posttraumatyczne. Po zamknięciu największych programów wsparcia

psychologicznego przez Polskie Forum Migracyjne w ośrodkach strzeżonych, osoby LGBTQI+ muszą polegać na rozwiązaniach systemowych, których brakuje.

Kluczowe wnioski:

1. Osoby uchodźcze oraz organizacje pomocowe w Polsce zgłaszają poważne systemowe przeszkody na etapie recepcji, które utrudniają uwzględnianie potrzeb osób LGBTQI+ w warunkach kryzysu humanitarnego. Te przeszkody to: brak szkoleń dla pracowników humanitarnych, służb granicznych i administracji publicznej, a także brak dostosowania legislacji oraz szkodliwe praktyki służb granicznych, które utrudniają zapewnienie odpowiedniej ochrony osobom LGBTQI+ i dostępu do pomocy humanitarnej.
2. Badania wskazują, że warunki w ośrodkach strzeżonych i recepcyjnych mogą być szczególnie niebezpieczne dla osób LGBTQI+, które często trafiają do przeludnionych, przypominających więzienia placówek, po czym doświadczają pogorszenia stanu zdrowia psychicznego i fizycznego, a nawet ryzykują detranzycję.
3. Analiza ryzyka (*risk assessment*) musi być przeprowadzana i zestandaryzowana zarówno na poziomie lokalnym i międzynarodowym, w sposób który uwzględnia potrzeby osób uchodźczych LGBTQI+.
4. Chociaż wsparcie dla osób uchodźczych LGBTQI+ różni się w zależności od trajektorii przyjazdu, powinno priorytetowo traktować pomoc prawną i tłumaczeniową uwzględniającą SOGIESC, wsparcie psychologiczne i medyczne, a także skuteczną analizę podatności na zagrożenia i rzecznictwo na rzecz możliwości bezpiecznej migracji do Polski. Selektywna empatia i podwójne standardy humanitarne wobec osób LGBTQI+, uzależnione od ich trajektorii przyjazdu, podważają zaufanie społeczne do fundamentalnych wartości demokratycznych i standardów humanitarnych.

5. Skuteczna, inkluzywna odpowiedź humanitarna wymaga jasnego podziału zadań i odpowiedzialności wśród podmiotów ją realizujących. Studium przypadku Polski wskazuje, że lokalni aktorzy mają przewagę w dostępie do beneficjentów na etapie przyjęcia, ale potrzebują wsparcia w zakresie zrównoważonego finansowania oraz standaryzowanych procedur i polityk SOGIESC.

2. INTEGRACJA. PODZIAŁ ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA INTEGRACJĘ OSÓB UCHODZĄCYCH LGBTQI+

Naprawdę chcemy zaprosić ludzi, aby zostali tutaj z nami. Po prostu trudno to zrobić w kraju, który ma taką historię nienawiści wobec osób LGBTQI+ (...) Często to [sami uchodźcy] nie chcą tu zostać, bo nic tu dla nich nie ma (aktywistka LGBTQI+).

Polska nie jest wyjątkiem od tej reguły. Brakuje procedur i doświadczenia, ale da się to zrobić z odpowiednim wsparciem, krok po kroku (pracownik organizacji międzynarodowej).

Świadczenie usług na rzecz integracji osób LGBTQI+ z doświadczeniem przymusowej migracji w Polsce opiera się głównie na organizacjach pozarządowych, wspieranych przez międzynarodowych aktorów: finansowo, merytorycznie i dzięki doświadczeniom wyniesionym z innych regionów świata.

Zakwaterowanie

Jednym z kluczowych wyzwań w zapewnieniu wsparcia nowoprzybyłym osobom uchodźczym po 2022 roku w Polsce był dostęp do bezpiecznego zakwaterowania średnio- i długoterminowego. Ponieważ osoby uchodźcze LGBTQI+ są szczególnie narażone na bezdomność i wyzysk, zapewnienie im przyjaznego miejsca do zamieszkania pozostaje priorytetem dla wielu organizacji humanitarnych w Polsce. Według danych Stowarzyszenia Stonewall UK co piąta osoba LGBTQI+ w Europie doświadczyła bezdomności, a w przypadku osób transpłciowych ten odsetek wynosi aż 25%³⁹. Z kolei raport Kampanii Przeciw Homofobii wskazuje, że osoby LGBTQI+ w Polsce są znacznie bardziej narażone na bezdomność (16,5% w 2020 roku)⁴⁰. Według raportu Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z lutego 2024 roku wśród 31 000 osób w kryzysie bezdomności w Polsce 10% to migranci, z czego 6% to obywatele Ukrainy⁴¹. W związku z tym osoby LGBTQI+ po-

39 Stonewall (2016), LGBT in Britain, https://www.stonewall.org.uk/system/files/lgbt_in_britain_-_trans_report_final.pdf

40 Kampania Przeciwko Homofobii (2020), Raport za lata 2019-2020, https://kph.org.pl/wp-content/uploads/2021/12/Raport_Duzy_Digital-1.pdf

41 Migrant Integration (2024), Poland. Homelessness among migrants, https://migrant-integration.ec.europa.eu/news/poland-homelessness-among-migrants_en

szukujące schronienia znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji – są narażone na wykluczenie i dyskryminację rasową przy poszukiwaniu mieszkania. Osoby zmuszone do znalezienia zakwaterowania w trybie pilnym np. po pobycie w ośrodku detencyjnym lub w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania, mają mniejsze szanse na zapewnienie sobie faktycznego bezpieczeństwa, a jednocześnie często nie są skłonne szukać wsparcia w społeczności migranckiej.

Osoby uchodźcze LGBTQI+ mogą próbować wynająć prywatne mieszkanie na rynku komercyjnym lub ubiegać się o miejsce w jednym z niewielu schronisk prowadzonych przez organizacje pozarządowe. Niektóre osoby respondencje wskazywały, że ich schroniska przyjmowały osoby odsyłane z innych organizacji, w których odmówiono im zakwaterowania, tłumacząc to barierą językową. Niektóre alternatywne programy mieszkaniowe, takie jak Społeczne Agencje Najmu promowane przez Habitat for Humanity, ograniczyły swoje oferty wyłącznie do osób z Ukrainy⁴².

Nie tylko kryzys gospodarczy na rynku mieszkaniowym w Polsce, ale również wzrost nastrojów antyuchodźczych oraz wypalenie pomocą humanitarną sprawiają, że potencjalni najemcy znajdują się w sytuacji skrajnej niepewności i podwójnych standardów.

Tutaj Polacy nie chcą wynajmować mieszkań komukolwiek. Mam przyjaciół, którzy szukali mieszkania, przedstawiciele społeczności LGBT. Oni także wyglądają... Powiedzmy, że nienormatywnie jak na Polskę. I szukali mieszkania przez bardzo długi czas, szukali przez 3,5 miesiąca, bo mówiono im, że już wynajęte, mimo że ogłoszenie nadal wisiało.

Osoby zajmujące się organizacją zakwaterowania dla osób uchodźczych LGBTQI+ wskazują, że prywatne lokum oraz „polska gościnność” to rozwiązanie tymczasowe i obarczone wysokim ryzykiem⁴³. Od 2023 roku odnotowano znaczący wzrost nastrojów antyuchodźczych⁴⁴ oraz narracji antyukraińskich⁴⁵ w Polsce, a także coraz większe wypalenie

42 Habitat for Humanity (2023), Społeczne Agencje Najmu, Praktyczny przewodnik dla gmin, https://habitat.pl/files/san/Guide_on_Social_Rental_Agencies-PL.pdf

43 NGO.pl (2023), 'Ani jednego bezpiecznego miejsca', <https://api.ngo.pl/media/get/202767>

44 Euractiv (2024), Polish support for receiving Ukrainian refugees, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/polish-support-for-receiving-ukrainian-refugees-reaches-new-low/>

45 Bryant, Hargrave, Jarosz et al. (2024), Navigating narratives in Ukraine, <https://odi.org/en/publications/navigating-narratives-in-ukraine-humanitarian-response-amid-solidarity-and-resistance/>, pp. 24

pomocą humanitarną⁴⁶ na wszystkich poziomach – od społeczeństwa obywatelskiego po organizacje międzynarodowe⁴⁷. Według analizy UNHCR dotyczącej zakwaterowania w prywatnych kwaterach, przedstawionej w czerwcu 2024 r. w ramach Shelter Cluster, około jedna na trzy osoby z doświadczeniem drogi doświadczyła „różnych rodzajów napięć” w zakwaterowaniu prywatnym⁴⁸. Z kolei wstępna analiza IOM z września 2024 roku wskazuje na rosnący wyzysk pracowniczy wynikający z uzgodnień zakwaterowania⁴⁹. Jak wskazują wytyczne UNHCR z 2021 roku oraz osoby biorące udział w tym badaniu, osoby LGBTQI+ są szczególnie narażone na wykorzystywanie seksualne lub wyzysk pracowniczy, zwłaszcza w warunkach niepewnego zatrudnienia lub zakwaterowania⁵⁰.

Casework

Niektóre organizacje nauczyły się pracować z osobami uchodźczymi LGBTQI+ i wyznaczyły specjalistycznych caseworkerów, którzy przeszli szkolenia organizowane przez instytucje międzynarodowe lub lokalne (zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne). Jak zauważa jedna z osób caseworkerskich: *To praca oparta na zaufaniu. Osoba, która nie jest queer, rzadziej rozumie, przez co ktoś przechodzi. Kiedy ktoś w naszej organizacji widzi, że ktoś może potrzebować dodatkowego wsparcia, kieruje tę osobę do mnie* (caseworkerka). W tego typu wsparciu kluczowa jest ścisła współpraca z prawnikiem oraz tłumaczem.

Indywidualna opieka nad osobami uchodźczymi LGBTQI+ to podejście niezbędne do umożliwienia im samodzielnego funkcjonowania, zwłaszcza gdy napotykają instytucjonalne bariery w dostępie do mieszkania, zatrudnienia czy edukacji. W przypadku osób niepełnoletnich oraz innych grup doświadczających dyskryminacji krzyżowej organizacje międzynarodowe mają szczególną możliwość wyznaczenia standardów indywidualnej opieki, które później mogą stać się wzorem do naśladowania na poziomie lokalnym.

46 HIAS (2023), Combating compassion fatigue in Poland, <https://hias.org/news/combating-compassion-fatigue-serving-polands-refugees/>

47 Jarosz (2024), Gdzie teraz jesteście?, <https://konsorcjum.org.pl/raport-gdzie-teraz-jestesmy/>

48 UNHCR (2024), data.unhcr.org/en/search?type%5B0%5D=document&working_group=372§or_json=%7B%220%22%20%220%22%7D§or=0

49 Informacja udostępniona zespołowi badawczemu

50 UNHCR (2023), Working with lesbian, gay, bisexual..., <https://emergency.unhcr.org/sites/default/files/2024-01/Working%20with%20lesbian%2C%20gay%2C%20bisexual%2C%20transgender%2C%20intersex%20persons%20in%20forced%20displacement%2C%202021.pdf>

Dostęp do usług medycznych dla osób LGBTQI+

Dostęp do usług medycznych dla osób LGBTQI+ w Polsce pozostaje znacznym wyzwaniem, naznaczonym systemowymi lukami i społeczną stygmatyzacją. Według raportu Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA)⁵¹ 19% osób LGBTQI+ doświadczyło dyskryminacji ze strony pracowników służby zdrowia lub pomocy społecznej. Brak wiedzy na temat specyficznych potrzeb zdrowotnych osób LGBTQI+, uprzedzenia i otwarta wrogość, a także bariery językowe sprawiają, że szczególnie narażone na pogorszenie sytuacji zdrowotnej są uchodźcze osoby queerowe. Do tego dochodzi kwestia finansów, która utrudnia dostęp do sprawdzonej opieki zdrowotnej przyjaznej osobom LGBTQI+ poza rynkiem prywatnym.

Sytuacja jest szczególnie trudna dla osób transpłciowych, które muszą przedstawić dokumentację medyczną, aby kontynuować terapię hormonalną. W przypadku jej braku endokrynolodzy wymagają oceny psychologicznej lub psychiatrycznej, potwierdzającej brak przeciwwskazań do medycznej tranzycji, oraz potwierdzenia od psychologa w celu wystawienia recepty na hormony. Osoby transpłciowe ubiegające się o azyl i przebywające w ośrodkach strzeżonych nie mają dostępu do terapii hormonalnej, a konsekwencje jej nagłego przerwania nie są systemowo monitorowane i uwzględniane. Muszą więc one polegać na pomocy indywidualnych osób aktywistycznych i organizacji społecznych, które często nie mają środków finansowych na pokrycie kosztów wizyt i leków. Dodatkowo, badania kontrolne i wizyty lekarskie dla osób żyjących z HIV nie są dostępne dla osób bez ubezpieczenia zdrowotnego, co w praktyce oznacza brak dostępu do leczenia dla wielu osób uchodźczych. Choć terapia antyretrowirusowa (ARV) jest dostępna za darmo, wymaga ona regularnych badań i wizyt w poradni zdrowia seksualnego, aby była skuteczna – a w całej Polsce działa jedynie 17 takich poradni. Brak dostępu do leczenia, w połączeniu z tabu wokół chorób przenoszonych drogą płciową (STD) i stygmatyzacją pacjentów, pogłębia izolację osób żyjących z HIV oraz pogarsza ich stan zdrowia.

51 FRA Europe (2024), LGBTIQ crossroads progress and challenges, <https://fra.europa.eu/en/publication/2024/lgbtiq-crossroads-progress-and-challenges>

Kluczowe wnioski:

1. Na etapie integracji osoby uchodźcze LGBTQI+ napotykają poważne przeszkody w dostępie do rynku mieszkaniowego, opieki zdrowotnej, zakwaterowania oraz wsparcia administracyjnego.
2. W związku z tym osoby uchodźcze LGBTQI+ potrzebują wyspecjalizowanego zespołu, przeszkolonego w pracy i komunikacji z grupami wrażliwymi. Lokalne organizacje LGBTQI+ i organizacje migracyjne wymieniają się swoją wiedzą i mapują nawzajem swoje zasoby. Organizacje międzynarodowe powinny również przeanalizować dostępne lokalnie formy wsparcia, aby zidentyfikować luki i wspierać trwałe rozwiązania.
3. Na poziomie integracji zaciera się granica między tym, za co odpowiada państwo i administracja publiczna, a tym co powinno być scedowane na lokalne i międzynarodowe organizacje. Transfer wiedzy w obszarze intersekcyjnej odpowiedzi humanitarnej i pracy z osobami LGBTQI+ do administracji publicznej powinno być priorytetem w poprawie sytuacji tych osób.

3. WSPÓŁPRACA INTERSEKCYJALNA I UWZGLĘDNIANIE PERSPEKTYWY SOGIESC

Intersekcyjna odpowiedź humanitarna i działania na rzecz osób uchodźczych LGBTQI+

To działa w obie strony. My uczymy ich, oni uczą nas. A przynajmniej tak to powinno wyglądać. (organizacja społeczna)

Cenny proces nauki, cenna perspektywa. Tylko że organizacje opuszczają Polskę, a uchodźców wciąż przybywa. (organizacja społeczna)

Podjęcie intersekcyjnej w celu ochrony praw człowieka osób uchodźczych LGBTQI+ było coraz częściej praktykowane przez polskie i międzynarodowe organizacje w kontekście osób przybyłych z Ukrainy, ale w znacznie mniejszym stopniu dotyczy osób z innych szlaków migracyjnych. Problemy, przed którymi stoją osoby uchodźcze LGBTQI+ na etapach recepcji i integracji, mogą zostać rozwiązane, ale nie w instytucjonalnej próżni czy w pojedynkę. Rozwój kompetencji, działania informacyjne i angażowanie społeczności osób uchodźczych i LGBTQI+ muszą być zgodne ze standardami międzynarodowymi, we współpracy z władzami publicznymi oraz z założeniem wzmacniania głosów i działań organizacji lokalnych i tych społeczności⁵².

Analiza w oparciu o głosy organizacji udzielających wsparcia osobom uchodźczym LGBTQI+ w Polsce stanowi przykład zarówno udanej współpracy, wzajemnego uczenia się, jak i wspólnego rzecznictwa. Jest też dowodem rozczarowania globalnym sektorem humanitarnym oraz wypalenia pomocowego, które w znacznie większym stopniu dotyczy osoby z mniejszości. Rozdział ten jest krótką prezentacją udanej współpracy w obszarze przymusowej migracji osób LGBTQI+, ukazującą kreatywne, często innowacyjne rozwiązania oraz nowe platformy współpracy i komunikacji, które umożliwiły pozytywną przemianę.

52 EUAA (2024), Asylum Report 2024. Providing Protection and Support..., <https://euaa.europa.eu/asylum-report-2024/44-providing-protection-and-support-applicants-diverse-sogiesc>

Przykład 1. Proces wzajemnej nauki w kontekście lokalnym

Lokalnie kierowana odpowiedź humanitarna na granicy ukraińskiej zainspirowała szereg dobrych praktyk i udanych współpracy na rzecz zaspokojenia potrzeb osób LGBTQI+. Jednym z takich przykładów jest wymiana zasobów i transfer wiedzy pomiędzy organizacjami migracyjnymi a organizacjami LGBTQI+, działającymi w tym samym regionie (województwie) lub gminie.

Kultura Równości to wrocławska organizacja⁵³, która wspiera osoby LGBTQI+ od 2014 roku, oferując wsparcie w sprawach indywidualnych i zakwaterowanie dla osób queer, w tym osób uchodźczych. Stowarzyszenie Nomada to jedna z większych organizacji w Polsce wspierających osoby migranckie, oferująca specjalistyczną pomoc prawną i usługi tłumaczeniowe, a także prowadząca rzecznictwo przeciwko mowie nienawiści i przemocy motywowanej uprzedzeniami oraz przemocą ze względu na płeć. W obliczu kryzysu humanitarnego, zamiast konkurować o ograniczone zasoby i dotacje, obie organizacje – jak same to opisały – zidentyfikowały nawzajem swoje potrzeby oraz obszary specjalizacji i wsparcia. W efekcie Nomada kieruje osoby queer do bezpiecznego zakwaterowania oferowanego przez Kulturę Równości, a obie organizacje dzielą się zespołem prawniczym Nomady w sprawach związanych z SOGIESC.

Podobnym przykładem jest współpraca Fundacji Warsaw House i Stowarzyszenia Feminoteka, które, oferując bezpieczne zakwaterowanie dla osób LGBTQI+, kobiet i dziewcząt, mają możliwość dzielenia się zasobami oraz wspólnego rzecznictwa i ubiegania się o środki. Z ich perspektywy umiejętne zarządzanie wspólnymi zasobami pozwala organizacjom na większą elastyczność budżetową, ponieważ nie ma presji, by odpowiadać na potrzeby każdego beneficjenta, a jednocześnie zwiększa to ich wiarygodność w oczach potencjalnych donorów.

Jesteśmy w tym trochę bardziej nowi niż Feminoteka, więc dali nam trochę wskazówek, na co zwracać uwagę [prowadząc schronisko] – przyznaje liderka organizacji. Na początku, wśród bardziej doświadczonych organizacji, czuliśmy się trochę jak ni pies, ni wydra. Teraz myślę, że zasłużyliśmy na to, by być postrzegani jako organizacja, która 'dobrze wykonuje swoją pracę.'

53 Strona Kultury Równości, <https://kulturarownosci.org/>

Na poziomie lokalnym rozwinęło się kilka takich współprac między lokalnymi aktorami specjalizującymi się w wspieraniu różnych marginalizowanych grup, szczególnie osób uchodźczych i LGBTQI+. Niektóre organizacje oferujące wsparcie osobom uchodźczym LGBTQI+ zdecydowały się tego nie robić lub się po jakimś czasie wycofały. Współpraca z inną (lub konkretną) lokalną organizacją czy objęcie roli lidera projektu nie leżało w ich interesie, jak same zauważyły. *Chcemy oferować wsparcie po naszymu i nie rozmywać naszej marki* – zwróciła uwagę jeden z osób liderek lokalnej organizacji CSO. *Jesteśmy w tym samym mieście od tylu lat i nigdy nie współpracowaliśmy. Nie chcemy nagle podejmować decyzji, których będziemy żałować w razie kryzysu. My ucierpimy, ludzie, którym pomagamy, też ucierpią* – wyjaśnia inna.

To, co **inspiruje** organizacje mniejszościowe do współpracy, to wspólna odpowiedzialność i dzielenie zasobów, wzajemne zaufanie do kompetencji i reputacji, wiarygodność w oczach darczyńców, wspólne rzecznictwo na poziomie lokalnym oraz proces wzajemnego uczenia się. **Zniechęca** je perspektywa nadmiernego rozszerzania swoich działań i grupy docelowej, przeciążenie własnego zespołu, podejmowanie ryzyka przy wspólnych projektach oraz złe doświadczenia ze współpracy. Rzadziej organizacje obawiały się utraty swojej wiarygodności lub przewagi u lokalnych władz z powodu nowej i ryzykownej „etykiety” („queer”, „uchodźstwo”). Na poziomie lokalnym rozwinęło się kilka takich współprac między organizacjami lokalnymi wyspecjalizowanymi we wsparciu dla konkretnych grup marginalizowanych, zwłaszcza osób LGBTQI+ lub z doświadczeniem migracji. Niektóre organizacje wspierające którąś z tych grup zdecydowały się w taką współpracę nie wchodzić lub się od niej dystansować, pomimo potencjalnych korzyści. Współpraca z inną organizacją lub przejmowanie roli lokalnego lidera projektu nie leżało w ich interesie.

Wnioski:

1. Należy zachęcać do zrównoważonej pomocy osobom uchodźczym LGBTQI+ poprzez podział zadań na poziomie lokalnym. Zaangażowanie społeczne lokalnych podmiotów o różnym obszarze działania i specjalizacji w ramach wspólnych projektów oraz szkoleń (skupiających się na wsparciu osób uchodźczych i queerowych).

2. Należy promować zmianę praktyk administracji publicznej w celu poprawy integracji i ochrony osób uchodźczych LGBTQI+.
3. Należy wprowadzić aspekt SOGIESC do działalności organizacji pozarządowych, dla których podstawową działalnością statutową nie były wcześniej prawa osób LGBTQI+.

Przykład 2: Wzmacnianie dostępu i obecności przestrzeni queerowych w strefie publicznej oraz współpraca z grupami nieformalnymi LGBTQI+ oraz koalicjami transgranicznymi

Z perspektywy międzynarodowych aktorów kluczowym pytaniem w obszarze przymusowej migracji LGBTQI+ jest to, jak zaspokoić potrzeby lub wdrożyć odpowiednią ramę działania, podczas gdy lokalne potrzeby mogą różnić się od tych, które zakładają aktorzy międzynarodowi. Ważne jest także, jak dotrzeć do grup LGBTQI+ i konsultować się z nimi w sposób etyczny adekwatny do kontekstu. Nie wtedy, gdy jest to wygodne, ale wtedy, gdy naprawdę przynosi zmianę i zapewnia usługi beneficjentom.

Głównym ograniczeniem dla międzynarodowych aktorów humanitarnych, którzy chcą uzyskać dostęp do osób uchodźczych LGBTQI+ poprzez lokalnych partnerów, jest fakt, że w warunkach kryzysu pomoc ta jest świadczona przez niezarejestrowane grupy i społeczności (kolektywy, społeczności queerowe, grupy wsparcia prowadzone przez osoby migranckie)⁵⁴. W takim kontekście regionalnym, typowym dla państw Europy Środkowo-Wschodniej, marginalizacja i kryminalizacja mniejszości seksualnych przed wystąpieniem kryzysu humanitarnego prowadzi do niechęci do zarejestrowania działalności lub jej upubliczniania. Takie grupy mogą cieszyć się zaufaniem do mniejszości LGBTQI+, tworzyć ponadgraniczne sieci wymiany informacji i wsparcia, lub działać z większą swobodą w obszarach dotkniętych kryzysem, które są niedostępne dla większości aktorów międzynarodowych (takich jak granica białoruska).

Niewidoczność, elastyczna struktura czy decentralizacja struktur podejmowania decyzji mogą stanowić strategiczny wybór, który ułatwia lub umożliwia skuteczne działanie, ale utrudnia pozyskiwanie fun-

⁵⁴ Daigle, M. (2021), How humanitarians should consider LGBT issues in their work?, <https://odi.org/en/insights/how-humanitarians-should-consider-lgbt-issues-in-their-work/>

duszy. Niezarejestrowane podmioty napotykają poważne trudności w uzyskaniu wsparcia finansowego na swoje działania. Przykładem takich trudności są ukraińskie i białoruskie kolektywy queerowe prowadzone przez mniejszości i osoby uchodźcze, które pojawiły się w Polsce po 2020 roku i świadczą niezbędną pomoc osobom LGBTQI+. Są one zmuszone są do ucieczki z powodu ryzyka prześladowań. Pozostają też – często celowo – poza zasięgiem organizacji międzynarodowych i aktorów publicznych, a także innych organizacji mniejszościowych⁵⁵. Jak mówi aktywistka z białoruskiej grupy oferującej wsparcie osobom transpłciowym: *Nie jesteśmy na ich mapie (...) Zaufanie rozumiemy inaczej [niż organizacje międzynarodowe]*.

Polska może być fascynującym przypadkiem do badania międzynarodowej reakcji na nieformalne inicjatywy pomocowe w kontekście dwóch kryzysów na wschodniej granicy UE. Od 2022 roku aktorzy międzynarodowi zostali zmuszeni do podejmowania strategicznych decyzji – czy wspierać nieformalne inicjatywy pomocowe, zachęcać do rejestracji, czy też znaleźć kreatywne rozwiązania, by przekierować finansowanie na działania na granicy białoruskiej.

Przykładem współpracy między międzynarodowymi organizacjami humanitarnymi a nieformalnymi grupami świadczącymi pomoc bezpośrednią lokalnie, które koncentrują się na osobach uchodźczych LGBTQI+, może być kolektyw Queer Without Borders⁵⁶. Jest to nieformalna koalicja trzech zarejestrowanych organizacji, jednej federacji oraz jednej nieformalnej grupy, działająca z większą elastycznością i dyskrecją, co jest kluczowe w udzielaniu pomocy osobom uchodźczym LGBTQI+. Grupa działa poprzez konkretne osoby reprezentujące poszczególne organizacje i obszary specjalizacji, takie jak: specjalistyczne tłumaczenia dla osób LGBTQI+ (Stowarzyszenie MOVA), bezpieczne i włączające zakwaterowanie oraz kompleksowy casework (Kuchnia Konfliktu), bezpośrednia pomoc humanitarna na granicy białoruskiej (Grupa Granica), inkluzywna polityka migracyjna oraz zbieranie danych (Konsorcjum Migracyjne) oraz pomoc medyczna i prawna dla osób trans i niebinarnych (Fundacja Lambda Polska).

55 TVP World (2024), Queer nie stąd. Queerowe osoby uchodźcze odnajdują swój głos, <https://tvpworld.com/83724015/belarus-ukraine-turkmenistan-queer-refugees-find-their-voice>

56 Raport ten jest wynikiem współpracy między Humanitarian Leadership Academy a Queer Without Borders, dlatego ten przykład ma charakter autoetnograficzny.

Wyzwanie natomiast polega na zapewnieniu zasobów do skoordynowanego działania i materialnej pomocy dla beneficjentów, szczególnie queerowych osób bez ukraińskiego obywatelstwa. Grupa stara się pozyskiwać partnerów i środki od darczyńców na działania feministyczne i queerowe, takie jak Guerilla Fund, FemFund, ActionAid oraz Fundusz Różnorodności Społecznej. Przełomowym momentem było nawiązanie współpracy z Humanitarian Leadership Academy, które pozwala na przejrzyste i wzmocnione rzecznictwo oraz badania, zyskiwanie platformy i trwałość dla transformacyjnych działań napędzanych przez mniejszości.

Wsparcie to umożliwiło prezentację wyników pracy i nawiązywanie kontaktów na Joint Diplomatic Meeting lub Konferencji ILGA Europe w 2024 roku, a także udzielenie ekspertyzy dla Niezależnego Eksperta ONZ oraz ODiHR w kwestii zapobiegania dyskryminacji i przemocy wobec osób uchodźczych LGBTQI+ w Polsce.

Głównym ograniczeniem tej współpracy są realia administracyjne i nieufność między częścią aktorów. Wszyscy aktorzy ponoszą pewnego rodzaju ryzyko w związku z tą eksperymentalną współpracą, nową dla większości podmiotów humanitarnych.

Wnioski:

1. Zaufanie i dostęp to kluczowe zasoby w skutecznym zapewnianiu usług osobom uchodźczym LGBTQI, szczególnie gdy taki dostęp (terytorialny, polityczny) wiąże się z ryzykiem utraty mandatu do działania dla organizacji w danym państwie.
2. Wzmacnianie nieformalnych lub ponadgranicznych koalicji wiąże się z ryzykiem, ale także pozwala dotrzeć do beneficjentów w warunkach kryzysu, gdy osoby uchodźcze LGBTQI+ spotykają się z piętnowaniem i przemocą. Międzynarodowi aktorzy mogą zapewnić poziom ochrony i wiarygodności i skoncentrować się na najbardziej narażonych społecznościach LGBTQI+ bez popadania w tokenizm (działania pozorowane).

Przykład 3: Rzecznictwo na rzecz dobrych praktyk. SOGIESC mainstreaming. Praktyczne rozwiązania

Pomoc humanitarna dla osób doświadczających krzyżowej dyskryminacji nie może być przypadkiem lub eksperymentem – nie może być jednorazowym, krótkoterminowym projektem, którego wyniki byłyby nieznane lub nieadekwatne do potrzeb beneficjentów. Jak pokazano w poprzednich rozdziałach, nadal wymaga ona zaspokajania określonych podstawowych potrzeb, takich jak bezpieczne zakwaterowanie czy dostęp do usług medycznych, z uwzględnieniem specjalnych potrzeb. Priorytetem powinno być dążenie do trwałych partnerstw i rozwiązań, które spełniają te kryteria, uzupełnionych wspólnym rzecznictwem na rzecz zmian systemowych (jeśli to możliwe)⁵⁷. Poniżej przedstawiamy przykłady opinii, które zostały przekazane przez lokalnych aktorów organizacji międzynarodowych w zakresie włączania SOGIESC.

Czuje, że nasza praca to eksperyment. Mamy sprawdzone rozwiązanie i ludzi w naszym mieszkaniu interwencyjnym, ale nie ma sposobu, by zapewnić stałe finansowanie - wyjaśnia jedna z osób caseworkerskich z lokalnego NGO. *Queerowi uchodźcy to taki papierek lakmusowy. Brzmi dobrze, dopóki nie kosztuje to zbyt wiele* - mówi inna rozmówczyni z długim doświadczeniem w organizacji migracyjnej. Lokalne organizacje tłumaczą, że zrównoważone rozwiązania, takie jak dedykowane schronienie (tymczasowe zakwaterowanie) czy caseworking na rzecz osób uchodźczych LGBTQI+ wymagały dodatkowej pracy i i zasobów. Ciężko je zapewnić przez niepewność finansową oraz strategię wyjścia ich międzynarodowych partnerów. Tworzenie katalogu dobrych praktyk oraz rozwiązań i strategii SOGIESC, które mogłyby być stosowane w innych scenariuszach kryzysowych, wymaga wsparcia długoterminowego i ewaluacji.

Brakuje nam pomostu między rozwiązaniami kryzysowymi a ich normalizowaniem, integrowaniem ich w system, gdy coś naprawdę działa. Jeśli następuje, to jest powierzchowne - wyjaśnia osoba koordynująca w jednym z schronisk dla osób LGBTQI+. Ponadto, osoba reprezentująca ORAM w wywiadzie podkreśliła, że rola darczyńcy i operatora humanitarnego polega na łataniu systemu, a nie na jego zastępowaniu. Włączanie SOGIESC w cykl pomocy humanitarnej powinno stanowić potrzebę. Musi integrować reakcję kryzysową z pojawieniem się szczególnych

57 IPPF (2019), Inclusion of LGBTQI+ in Humanitarian Response, https://www.humanitarianlibrary.org/sites/default/files/2020/08/1.2019IPPFHumanitarian_LGBTICapabilityStatement.pdf

potrzeb i integrujący te potrzeby w instytucjach, praktykach oraz ramach prawnych na wypadek przyszłych kryzysów⁵⁸. Zdaniem większości osób w tym badaniu, które poruszyły kwestię przyszłości działań, tego pomostu wyraźnie brakowało w polskiej odpowiedzi na na przymusową migrację LGBTQI+. Co więcej, brak poczucia że sprawdzone rozwiązania będą kontynuowane, choćby w ograniczonym zakresie, był wskazywany przez lokalne organizacje – nawet jeśli byłyby one ograniczone – był wskazywany przez lokalne organizacje jako jeden z głównych czynników ich wypalenia humanitarnego lub wycofania się z działań. Pojawiły się także oskarżenia o pinkwashing, gdy doświadczenia osób uchodźczych LGBTQI+ były traktowane instrumentalnie przez innych aktorów humanitarnych.

Wnioski:

1. Działania mające na celu inkluzywność i włączanie perspektywy SOGIESC może być postrzegana jako pinkwashing. Aby skutecznie wdrożyć integrację SOGIESC, takie partnerstwa muszą skupiać się równie mocno na krótkoterminowym wpływie, jak i na długoterminowej strategii wyjścia. Wspieranie osób uchodźczych LGBTQI+ oznacza wspieranie rozwiązań, które już działają i które mogą skuteczniej odpowiadać na istniejące potrzeby.
2. Polski kontekst, zmiany w polityce publicznej i migracyjnej oraz realia dwóch kryzysów humanitarnych sprzyjają przekonaniu, że potrzeba wsparcia osób uchodźczych LGBTQI+ nie zniknie w najbliższym czasie.

58 ALNAP (2020), Why Diverse SOGIESC Inclusion Matters?, <https://alnapp.org/help-library/resources/why-diverse-sogiesc-inclusion-matters/>

Spółeczność Shelter: Mieszkanie Interwencyjne Kuchni Konfliktu

W 2022 roku Fundacja Kuchnia Konfliktu zrealizowała projekt, który doprowadził do stworzenia Mieszkania Interwencyjnego w Warszawie. Mieszkanie zostało zaplanowane jako miejsce dla młodych mężczyzn z doświadczeniem drogi, połączone z kompleksowym wsparciem ze strony pracowników/osób asystenckich. Fundacja działa także na rzecz budowania wspólnoty: wspierania więzi między osobami uchodźczymi, jak również między nimi a lokalną społecznością. Ta grupa została uznana za szczególnie wrażliwą, ponieważ nie była odpowiednio uwzględniana przez inne oferty zakwaterowania dla osób uchodźczych i/lub wsparcia socjalnego. Tworzą ją mężczyźni głównie dyskryminowani etnicznie, a wśród nich przedstawiciele innych wrażliwych grup społecznych (takich jak osoby LGBTIQ+).

Wśród beneficjentów Fundacji znajdują się także osoby LGBTIQ+, które często nie mają lub mają niewiele alternatyw na rynku mieszkaniowym, często też doświadczyły przemocy na na polsko-białoruskim pograniczu. Fundacja oferuje im kilka miesięcy zakwaterowania z opieką i wsparciem w poszukiwaniach pracy, zależnie od posiadania pozwolenia na pracę i zgody na warunki współpracy. Organizacja zapewnia kompleksową pomoc w poszukiwaniach nowego mieszkania i pracy, dbając jednocześnie o stworzenie bezpiecznej przestrzeni i przyjaznego środowiska dla osób LGBTIQ+. Tworzy także wspólnotę obecnych i byłych beneficjentów programu, którzy mogą się wzajemnie wspierać (Shelter Fellows).

Kuchnia Konfliktu ściśle współpracuje z Humanitarian Leadership Academy oraz organizacjami tworzącymi Queer Without Borders. Ten raport jest wynikiem tej współpracy.

PODSUMOWANIE

Nie jesteśmy monolitem i czasami wydaje się, że [organizacje] o tym zapominają (...) Zobacz, inne potrzeby ma ukraińska dziewczyna, która przychodzi po leki, a inne ma zamknięty w ośrodku strzeżonym gej (aktywistka).

Osoby uchodźcze LGBTQI+, które przybywają do Polski, napotykają na systemową dyskryminację, selektywną empatię oraz nagromadzoną przez lata wrogość i stygmatyzację wspieraną przez aparat państwowy. Niemniej jednak, ostatnia fala przyjęć osób uchodźczych ma również pozytywne skutki. Okres od 2021 do 2024 roku uwypuklił obecność tej często niewidocznej grupy i skłonił lokalnych aktorów oraz inicjatywy prowadzone przez mniejszości do poszukiwania wsparcia we włączeniu perspektywy SOGIESC w ramach ich wewnętrznych programów.

Raport ten miał na celu poinformowanie osób decyzyjnych oraz aktorów humanitarnych o sytuacji osób uchodźczych LGBTQI+, jak i kryzysie który zainspirował – lub zmusił – aktorów lokalnych i międzynarodowych w Polsce do dostosowania swoich usług do potrzeb nowo odkrytych grup wrażliwych. Analiza zebranego materiału dowodzi, że pomoc międzysektorowa dla osób LGBTQI+ z doświadczeniem migracji przymusowej znajduje się obecnie w fazie przyspieszonego rozwoju, tworząc zarówno wyzwania, jak i nowe platformy współpracy. Większość tej współpracy ma jednak miejsce pomiędzy lokalnymi organizacjami lub organizacjami międzynarodowymi i krajowymi, co utrudnia zmiany instytucjonalne i legislacyjne. Wdrożenie Paktu Migracji i Azylu lub Strategii Migracyjnej, które najpewniej wydarzy się w 2025 roku, stwarza przestrzeń do włączenia kwestii osób uchodźczych LGBTQI+ do publicznej i politycznej debaty.

Raport ten oferuje wyjątkową analizę współpracy międzysektorowej w odpowiedzi humanitarnej Polski na potrzeby osób uchodźczych LGBTQI+. Pokazuje, że chociaż Polska odpowiedziała na część potrzeb tej grupy, jest zbyt wcześnie, aby ocenić losy i jakość intersekcyjnej odpowiedzi humanitarnej, szczególnie w ramach strategii wyjścia międzynarodowych NGO. Niemniej jednak pierwsze kroki zostały poczynione. Taka transformacja będzie wymagała wspólnych wysiłków administracji publicznej, międzynarodowych organizacji humanitarnych, lokalnych aktorów oraz społeczności LGBTQI+ i ich osób sojuszników. Proponowane w tym raporcie rozwiązania i dobre praktyki

wskazują na nowe formy współpracy, które są niezbędne dla skutecznej odpowiedzi intersekcyjnej, integracji SOGIESC oraz operacjonalizacji, aby sprostać potrzebom osób LGBTQI+ na wszystkich etapach ich drogi. Potrzeby i obecność osób uchodźczych LGBTQI+, nasilające się przez równoległe kryzysy i unijną politykę bezpieczeństwa, nie znikną łatwo.

REKOMENDACJE

Wzrost skali uchodźstwa osób LGBTQI+ do Polski uwypatnia istniejące już strukturalne i międzysektorowe deficyty i bariery, ale też umożliwia poprawę obecnych standardów, procedur i metod współpracy. W oparciu o materiał zgromadzony w tym raporcie, rekomendujemy następujące działania:

Do organizacji międzynarodowych i agencji ONZ:

W ramach mechanizmu lokalizacji wspierajcie lokalne organizacje i grupy nieformalne w holistycznym i intersekcyjnym planowaniu, finansowaniu i prowadzeniu działań, aby w adekwatny sposób odpowiadać na potrzeby osób uchodźczych LGBTQI+.

Wspierajcie zwłaszcza koalicje oraz platformy współpracy między lokalnymi aktorami a grupami nieformalnymi, które mogą dzielić się wiedzą i zasobami w zakresie pomocy konkretnym grupom.

- **Promujcie pomoc skierowaną do osób LGBTQI+ oraz działania programowe na rzecz mniejszości migranckich i uchodźczych. Celowo włączajcie i promujcie SOGIESC odpowiednich działaniach kładowych i rzecznictwie, zwłaszcza w ramach Shelter i Protection.**
- **Podkreślajcie, że potrzeby osób LGBTQI+ to kwestia przekrojowa w warunkach kryzysu humanitarnego i wymaga aktualnych danych i analizy z udziałem lokalnych osób eksperckich.**
- **Wzmacniajcie głosy lokalnych grup, społeczności, organizacji oraz osób eksperckich w ramach rzecznictwa na poziomie lokalnym i międzynarodowym, szczególnie jeśli warunki i obowiązujące prawo nie pozwalają samym osobom na bezpieczną wypowiedź czy sprzeciw.**
- **Róbcie to z samymi osobami uchodźczymi LGBTQI+, a nie za nie. Unikajcie tokenizmu i pinkwashingu w swoich działaniach i współpracy, ponieważ może to poważnie zagrozić Waszej wiarygodności.**

Do organizacji lokalnych:

- Twórzcie i pielęgnujcie sieci oraz platformy koordynacji międzysektorowej. Szukajcie partnerstw z innymi organizacjami mogącymi dysponować zasobami, personelem lub wiedzą. Potrzebujecie ich, aby odpowiedzieć na potrzeby osób LGBTQI+, szczególnie w regionie lub społeczności, w której działacie.
- Wprowadźcie procedury i polityki ochrony, włączania, safeguar-dingu oraz ochrony praw osób LGBTQI+, szczególnie jeśli świadczycie bezpośrednią pomoc beneficjentom, którzy mają szczególne potrzeby. Zwróćcie szczególną uwagę na wymagania dotyczące bezpieczeństwa i anonimowości osób oraz na język wrażliwy na kwestie SOGIESC w swojej codziennej pracy i promocji działań.
- Wspierajcie sprawczość beneficjentów poprzez budowanie wspólnoty, pracę integracyjną, angażowanie się w działalność organizacji, unikając także „szantażu emocjonalnego” przy poznawaniu potrzeb i sytuacji społeczności, z którą i dla której działacie.

Do przedstawicieli władz i administracji publicznej:

- Zapewnijcie regularne szkolenia i ewaluację pracy z osobami uchodźczymi LGBTQI+, ze szczególnym uwzględnieniem Urzędu ds. Cudzoziemców i służb granicznych – ale także administracji publicznej w urzędach lokalnych. Zapraszajcie zewnętrznych ekspertów i organizacje do organizowania tych szkoleń i wyrażanie komunikujcie wymogi i cel tych szkoleń.
- Zapobiegajcie, deeskalujcie i w razie potrzeby potępiajcie queerofobiczne i ksenofobiczne przypadki podżegania i nienawiści w przestrzeni publicznej, szczególnie ze strony przedstawicieli państwa.
- Zapewnijcie pomoc i dostęp do odpowiednich warunków zakwaterowania, które będą bezpieczne dla osób LGBTQI+. Zapewnijcie lub wspierajcie bezpieczne zakwaterowanie dla osób znajdujących się w szczególnie wrażliwej sytuacji.

